

2000 SONRASI TÜRKİYE VE RUSYA'NIN DOĞU AKDENİZ'DEKİ GÜVENLİK VE ENERJİ POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ

Sina KISACIK* - Alper GÜLBAY**

Öz

Doğu Akdeniz özelinde Kıbrıs Adası'nun stratejik bir öneme sahip olması, Ege ve Doğu Akdeniz'de sorun yaşayan Türkiye ve Yunanistan'ın iki müttefik devlet oluşu, bölgenin istikrarsız Ortadoğu coğrafyasına yakınlığı, coğrafi durum itibarıyla Avrupa'da yer almayan Kıbrıs Adası'nda Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne girmesi ve Brüksel'in dolaylı da olsa bölgeye müdahil olması gibi faktörler, Türkiye'nin bölgeye yönelik aralarında askeri ve enerji güvenliği boyutlarının da olduğu kapsamlı analizler yapmasını gerektirmektedir. Doğu Akdeniz'de askeri güvenlik bağlamında Suriye'de hava ve deniz üslerine sahip Rusya ise, aralarında Libya'nın da bulunduğu diğer Doğu Akdeniz ülkelerinde de bu girişimlerini yoğunlaştırmak suretiyle aktif bir rol oynamaktadır. Enerji güvenliği özelinde buradaki toplam doğalgaz rezervlerinin kendisinininkilerle kıyaslandığında çok düşük olmasına rağmen, Doğu Akdeniz'deki enerji keşif çalışmalarına Gazprom ve Rosneft gibi lider enerji şirketleri kanalıyla müdahil olmaktadır. Bu çerçevede temel alınarak, bu çalışmada, Doğu Akdeniz coğrafyasındaki enerji merkezli askeri güvenlik gelişmelerinin, Türkiye ve Rusya özelinde yansımaları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Rusya, Doğu Akdeniz, Askeri Güvenlik, Enerji Güvenliği.

Geliş Tarihi: 11 Mart 2022 - Kabul Tarihi: 11 Nisan 2022.

Atıf Bilgisi: Sina Kısacık - Alper Gülbay "2000 Sonrası Türkiye ve Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki Güvenlik ve Enerji Politikalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 130, Sayı: 257, İstanbul 2022, s. 435-470. doi: 10.55773/tda.1086168.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kıbrıs İlim Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ozanköy-Girne-KKTC, sinakisacik@csu.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-3603-6510. DOI: 10.55773/tda.1086168.

** Dr. Öğr. Üyesi, Kıbrıs İlim Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID NO: 0000-0003-1456-7481, alpergulbay@csu.edu.tr

A Comparative Analysis Of Turkey And Russia's Security And Energy Policies In The Eastern Mediterranean After 2000

Abstract

The such factors as being the Cyprus Island's strategic importance in terms of the Eastern Mediterranean, being two allies of Turkey and Greece having problems in the Aegean and Eastern Mediterranean, the proximity of the region to the instable Middle East, the EU membership of Greek Cypriot Administration in the Cyprus Island, not part of the Europe as well as the indirect intervention of Brussels into the region necessitate for Turkey to make comprehensive analyses including military and energy security aspects. In terms of military security in the Eastern Mediterranean, Russia possessing air and naval bases in Syria and also intensifies these initiatives in other Eastern Mediterranean countries including Libya. In terms of energy security, even though Russia considers that the total Eastern Mediterranean natural gas reserves are very low when compared with its reserves, it involves into the energy exploration studies in the Eastern Mediterranean via Gazprom and Rosneft. Based on this framework, in this study, it will be examined the reflections of energy centered military developments in the Eastern Mediterranean geography in terms of Turkey and Russia.

Keywords: Turkey, Russia, Eastern Mediterranean, Military Security, Energy Security.

1. Giriş

Doğu Akdeniz, üzerinde yaşanan güç ve nüfuz mücadeleleri hesaba katıldığında, dünyanın sayılı jeostratejik ve jeopolitik öneme sahip bölgelerinden biridir. Bölge, sadece kıyıdaş devletlerin değil, bölgesel ve küresel aktörlerin de ilgi odağı konumundadır. Dünyanın önemli deniz ticaret yollarından biri olan Süveyş Kanalı'nın bu coğrafyada bulunması, büyük güçlerin bölge üzerinde tarihsel bağlarının olması, Doğu Akdeniz'in kontrol edilmesini ön plana çıkaran hususlardır. Bu nedenle Doğu Akdeniz gerek Türkiye gerekse diğer kıyıdaş devletlerin ve konumuz itibarıyla Rusya'nın güvenlik ve enerji politikalarının oluşumunda oldukça etkili bir coğrafya olma özelliğine sahiptir.

Arap Baharı sonrası bölge ülke yönetimlerinde değişimler / zayıflamalar, bölgesel güç dengelerinin değişimi, Suriye İç Savaşı'nın patlak vermesi ve ardından göçmen krizinin ciddi boyutlara ulaşması, terörizm, enerji başlığı altında doğalgaz rezervleri ve bunlarla ilgili deniz alanlarının sınırlandırılması, deniz kirliliği ile ilgili meseleler ve uluslararası müdahaleler, Doğu Akdeniz'in başlıca güvenlik sorunlarını teşkil etmektedir. Bunlara ilave olarak, bölgenin askeri güvenlik, ticaret ve ulaştırma gibi zaten çok boyutlu stratejik öneme haiz olması, doğal gaz ve hidrokarbon rezervleri barındırması, bölgenin önemini katbekat artırmış, gelecek vaat eden alanın paylaşım mücadelesini de ön plana çıkarmıştır.¹

¹ Merve Akbayır, Cem Savaş, "Bölgesel Güvenlik Kompleksi Kuramı'nda Yalıtıcı Kavramı: Doğu Akdeniz ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", *Akdeniz İİBF Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, 2021, s. 234-240.

“Doğu Akdeniz Sorunu”, yukarıda belirtildiği gibi, kendi içinde pek çok konu başlıklarını içermektedir. Bu nedenle çok yönlü bir bakış açısıyla analiz edilmesi gereken bir sorunlar yumağıdır. Türkiye-Yunanistan arasında mevcut anlaşmazlık alanları, Kıbrıs sorunu, İsrail-Filistin meselesi, Suriye ve Libya iç savaşları, Lübnan’daki gelişmeler, “Doğu Akdeniz Sorunu”na dâhil olan problem alanlarıdır. Kıyıdaş devletlerin enerji kaynakları üzerindeki rekabeti, sorunun sadece görünen yüzünü; bölgesel ve küresel aktörlerin nüfuz mücadelesi ise, sorunun görünmeyen, derinlerdeki kısmını oluşturmaktadır. Tüm bunlara ek olarak, Doğu Akdeniz sorununun bir boyutu uluslararası hukuk iken; bir başka boyutu, Avrupa Birliği (AB) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi örgütlerin süreci etkileme gayretleridir.² Bununla birlikte Doğu Akdeniz’deki sorunun ilk bakışta görünen ve uluslararası kamuoyunu en çok ilgilendiren boyutu, bölgedeki mevcut enerji kaynakları üzerinde hâkimiyet mücadelesidir.

“Doğu Akdeniz Sorunu”nun Türkiye açısından ise üç yönü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Kıbrıs meselesinin siyasi geleceğidir. GKRY’nin 2003’te Mısır, 2007’de Lübnan, 2010’da İsrail ile imzaladığı münhasır ekonomik bölge (MEB) anlaşmalarından kaynaklanan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması, sorunun ikinci boyutudur ki, bu noktada Türkiye, Kıbrıs Türklerinin hak ve menfaatlerini gasp edildiğini düşünmektedir. Ayrıca Türkiye’ye göre Türk kıta sahanlığının da bir kısmı, GKRY ile Mısır arasında imzalanan anlaşmayla işgal edilmiş durumdadır. Krizin üçüncü yönünü ise Türkiye’nin Yunanistan ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin yaşamakta olduğu ihtilaf oluşturmaktadır.³

Bu çalışmada, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’e kıyıdaş olan devletlerle ilişkileri değerlendirilmiş, Türkiye ve Rusya özelinde iki devletin Doğu Akdeniz üzerinde tasarrufları, güvenlik ve enerji politikaları ayrı ayrı ele alınmış, dikkat çeken konu başlıkları üzerinde karşılaştırmalar yapılarak iki devletin dış politika kararları incelenmiştir. Çalışmada veri toplama metodu olarak “doküman analizi” yöntemi kullanılmış, döneme ışık tutan gazete haberlerinden, elektronik kaynaklardan, makalelerden ve konuyla ilgili kitaplardan yararlanılmıştır. Türkiye açısından makalenin kapsamı, 2002 yılında iktidara gelen AK Parti dönemi ile sınırlı tutulmuştur.

2. Ak Parti Döneminde Türkiye’nin Doğu Akdeniz Politikaları: Yunanistan, GKRY, Suriye, Mısır, Libya ve İsrail İle İlişkiler

Türkiye’nin Doğu Akdeniz’e kıyıdaş ülkeler içerisinde en çok sıkıntı yaşadığı ülkelerin başında Yunanistan gelmektedir. İki ülkenin iş birliği ve dayanışma içinde oldukları dönemler kadar, savaşın eşliğine kadar geldikleri dönemler de olmuştur. 1950’lerin ortasından itibaren, Yunanistan özelinde

² Esra Hatipoğlu, “Türkiye, Birleşmiş Milletler ve Doğu Akdeniz Sorunu”, *Doğu Akdeniz: Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası*, Ed. Tayyar Arı, Mesut Hakkı Çaşın, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 28.

³ İsmail Şahin, Altuğ Günar, “Türkiye’nin Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Siyaseti”, *Doğu Akdeniz: Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası*, Ed. Tayyar Arı, Mesut Hakkı Çaşın, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 45.

Türk Dış Politikası'nı yoğun bir şekilde meşgul eden konu başlıkları bir hayli kabarıktır. Bunları; karasuları, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge, Ege adalarının silahlandırılması, Hava sahası, FIR hattı, Kıbrıs, Ortodoks Fener Rum Patriğinin Ekümenik statüsü, Batı Trakya Türklerinin durumu şeklinde sıralamak mümkündür. Belirtilen konu başlıklarında, 2002 yılında iktidara gelen AK Parti hükümetleri dönemlerinde de büyük değişimler yaşanmamıştır. Bu nedenle Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasında öncelikli olarak ele alınması gereken ülke Yunanistan ile birlikte GKRY'dir.

Yunanistan ve GKRY'nin Doğu Akdeniz'e yönelik dış politikası, "Jeofobi" kavramı olmaksızın doğru bir şekilde analiz edilemez. Herhangi bir toplumda endişe, korku ve şiddet yaratan bir olayın, siyasal iktidar tarafından sürekli ve güçlü bir şekilde dile getirilmesi, bireyleri ellerinde olmadan paniğe sevk etmektedir. Bu durum Yunanistan için de geçerlidir. Yunanistan'da iktidar, ahlaki değerlerde panik yaratmak için jeofobiden yararlanmakta; kurulan hükümetler geniş gruplara korku kültürünü ulaştırarak jeofobiye yönelik idealar dünyası yaratmaktadır. Böylece Yunanistan'da siyasal iktidar, hâkim olduğu kitle üzerinde istediğini yapma ve yaptıklarını onların nezdinde meşrulaştırma gibi bir duruma sahip olmakta; Kardak, Kıbrıs, Doğu Akdeniz, Ege Adaları, Münhasır Ekonomik Bölge (MEB), enerji gibi konu başlıklarını jeofobi unsurları olarak kullanmaktadır. Zira Yunanistan, jeofobiye göre, Türkiye'yi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'ni doğrudan tehdit olarak görmekte, gerekli önlemi almadığı takdirde adeta 'yok olacağına' inanmaktadır. Öyle ki, Yunan dış politikasında jeofobi, 'savunmadan' çok, 'saldırıyı' doktrinize etmiş, proaktif eylemleri aktif kılmış, önleyici savaşla ilgili unsurları tercih etmiş ve uluslararası hukukun ihlal edilebileceği bir ortamı müsait kılmıştır. Başka bir deyişle jeofobi, Yunanistan'da ve GKRY'de siyasal iktidarın ürettiği ideolojinin bir parçası olmuş, toplum düzeyinde yerleşik bir durum haline gelmiştir. Yunanistan'da ve GKRY'de karar vericilere, korku üzerine inşa edilen politikaların uygulanabilmesine yönelik olarak büyük fırsatlar da vermiştir. Doğu Akdeniz meselesine iştirak eden aktör sayısının artması ve GKRY'nin hukukun tartışmalı parselleri uluslararası şirketlere açarak sondaj yapmasına izni vermesi, bölgedeki güç dengesini temelden sarsmıştır. Sonuç olarak, jeofobik bir yaklaşımla, 2004 yılında AB'ye giren GKRY, uluslararası konjonktürü ve hukuku kullanarak karadan karaya yapılamayan ilhakın, adeta denizden denize yapılmasına gayret sarf etmekte, konuyu tamamen uluslararasılaştırmaktadır. Ayrıca Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan devletlerle anlaşma yaparak, Türkiye karşısındaki yalnızlığını ve güç kapasitesindeki yetersizliğini, bölgede ittifaklar kurarak gidermeye çalışmaktadır.⁴

GKRY'nin, Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olmayan Fransa ile yürüttüğü ilişki ise, bu coğrafyanın güvenliği açısından bir başka aktörü aktif hale getirmiştir. Zira Fransa ile GKRY arasında 28 Şubat 2007 tarihinde savunma iş

⁴ Soyalp Tamçelik, "Türkiye-KKTC İlişkileri ve Ege Denizi'yle İlgili Kavramsal Güvenlik Analizi", *Ege Jeopolitiği Cilt: 1*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, Dimitrios Ioannidis., Nobel Yayıncılık, Ankara 2020, s. 895-904.

birliği anlaşması imzalanmış, Rum Silahlı Kuvvetleri'nin Fransa tarafından eğitim ve donanımını kapsayan bu anlaşma 2010 yılında yürürlüğe girmiştir. Ancak GKRY, Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarına yönelik tartışmalarının gündemde daha çok yer bulmasıyla, 2014 yılında anlaşmanın başta enerji güvenliği olmak üzere birçok alana genişletilip güncellenmesi önerisinde bulunmuştur. Yaklaşık üç yıl süren görüşmeler sonunda 4 Nisan 2017'de 'Savunma Alanında İş birliği Anlaşması' imzalanmış, güncellenen anlaşma iki temel yenilik getirmiştir: Bunlardan birincisi; enerji güvenliği, deniz emniyeti, erken uyarı, kriz anında Fransız uyrukluların Yakın Doğu ülkelerinden tahliyesi, kriz yönetimi, terör, korsanlık ve dışarıdan saldırıya karşılık verme ve doğal afetler konularında yardımlaşma ve enformasyon alışverişini öngörmüştür. İkincisi ise silahlı kuvvetlere (özellikle de Fransız Silahlı Kuvvetlerine) "kolaylık sağlanması" ve "lojistik desteğin geliştirilmesi" konularını içermiştir. AB'nin önemli askeri güçlerinden biri olan Fransa'nın, 2010'dan beri adanın güneybatısındaki Baf kentinde bulunan Andreas Papandreu hava üssünü kullanabildiği, GKRY ile ortak tatbikat düzenlediği, GKRY özel kuvvetlerini eğittiği düşünülecek olursa, bu ülkenin Yunanistan'ın ardından GKRY'nin en önemli askeri ortağı konumuna geldiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte GKRY, Fransa'nın adadaki askeri varlığını Türkiye'ye karşı bir caydırıcı unsur olarak görmüş; Fransa ise Doğu Akdeniz'e adeta demir atmış, bölgedeki sorunların çözümünde söz sahibi bir konuma erişmiştir.⁵ Öte yandan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Fransa arasında 4 Nisan 2017'de imzalanan 'Savunma Alanında İş birliği Anlaşması'na, dönemin KKTC Başbakanı Ersin Tatar aşağıdaki gibi tepki göstermiştir:

*"...Kıbrıs Türkü'nün eşit ortağı olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti 21 Aralık 1963'te Rumların silahlı saldırıları sonucu Kıbrıs Türkü'nün Devlet'ten atılmasıyla yıkılmıştır. Güney Kıbrıs'taki devlet bir Rum devletidir. Dolayısıyla, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin sanki bizim de ortak olduğumuz Kıbrıs Cumhuriyeti devam ediyormuş gibi uluslararası anlaşmalara imza atmaya devam etmesi uluslararası hukuk bakımından ciddi bir ayıp olmaya devam etmektedir. Fransa'nın bu durumu bile bile Rumlarla anlaşma yapması, 1960 Antlaşmalarına aykırıdır ve bu anlaşmaların taraflar arasında kurduğu dengeyi bozması nedeniyle tehlikeli bir adımdır. Fransa, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne askeri destek sağlamakla barışa değil bölgede gerginliğin artmasına, Kıbrıs sorununun bir sonucu bağlanmasına uzamasına hizmet etmektedir. Oysa Fransa BM Güvenlik Konseyi üyesidir ve barışın sağlanması ve/veya devam etmesi gibi önemli bir sorumluluğu vardır. Fransa'yı bütün bu gerçekler ortadayken Rum Yönetimi'ne sağladığı askeri destek nedeniyle kınıyor bir an önce tutumunu gözden geçirmeye davet ediyorum."*⁶

⁵ Kayhan Karaca, "Fransa Doğu Akdeniz'e yerleşiyor", Deutsche Welle, 13.02.2019, (Çevrimiçi) <https://www.dw.com/tr/fransa-do%C4%9Fu-akdenize-yerle%C5%9Fiyor/a-47490681>, 13.01.2022.

⁶ KKTC Enformasyon Dairesi, "Başbakan Tatar: Fransa'nın GKRY'ye askeri desteği barışa değil gerginliğin artmasına hizmet eder", 18.08.2020, (Çevrimiçi) <https://pio.mfa.gov.ct.tr/basbakan-tatar-fransanın-gkryye-askeri-destegi-barisa-degil-gerginligin-artmasına-hizmet-eder>, 12.01.2022.

Bununla birlikte Fransa ile GKRY arasında 15 Mayıs 2019 tarihinde bir başka savunma iş birliği anlaşması imzalanmış, bu anlaşma ile Fransa, GKRY'nin Mari bölgesinde bulunan Evangelos Florakis Deniz Üssü'nden faydalanma imkânına kavuşmuştur. Fransa'nın maddi desteğiyle altyapısı değiştirilecek olan deniz üssü sayesinde, Fransız donanmasının bölgede daimi konuşlanabilmesi de hayata geçirilmiştir. Anlaşmada; GKRY'nin belirlediği parsellerde yapacağı doğalgaz çalışmalarının güvenliğine Fransız donanmasının katkı sağlaması (Fransız petrol şirketi Total'in çalışmalarının güvenliğinin sağlanması), Türkiye ve KKTC'nin belirlediği ancak GKRY ile çakışma yaşanan alanlarda olası Türk müdahalelerinin engellenmesi, GKRY deniz kuvvetlerinin modernizasyonuna ve güçlendirilmesine yardımcı olunması hususları da yer almıştır.⁷

Öte yandan Kıbrıs Adası'nda İngiltere'nin varlığı, Doğu Akdeniz denklemi daha karmaşık hale getirmektedir. Zira Birleşik Krallık'ın Dikelya ve Ağrotur isimli, 254 km² (98 mil²) yüzölçüme sahip iki adet "egemen üs bölgesi" bulunmaktadır. Doğu Akdeniz gibi stratejik bir coğrafyada olan bu üsler, İngiltere'nin askeri varlığını bölgede kalıcı kılmaktadır. Ağrotur üssü, aynı zamanda hava harekâtlarının icrasına imkân sağlayan bir üs olma özelliğine sahiptir.⁸

Doğu Akdeniz'de Türk dış politikasını meşgul eden konu başlıklarından bir diğeri Suriye krizidir. 2010'da Tunus'ta başlayan ve "Arap Baharı" olarak adlandırılan bir dizi toplumsal hareketler, 2011 yılından itibaren Suriye'de de kendisini göstermiş, ülkenin içinde bulunduğu iç dinamiklerle birlikte gerek devletin gerekse devlet dışı aktörlerin süreçte yer almasıyla bir iç savaşa dönüşmüştür. Suriye, ABD-Rusya güç mücadelesinin merkezi haline gelmiş; asil aktörler, vekil olarak hareket eden aktörlere destek vermiş ve onları farklı politik amaçlar için kullanmıştır.

Türkiye'nin Suriye iç savaşına müdahil olmasının perde arkasında yatan hususlara yönelik çeşitli iddialar ileri sürülmektedir. Buna göre Türkiye, milyonlarca mültecinin yükünü çekme, Rusya ve ABD'yi karşısına alma pahasına Suriye iç savaşına girişmiştir. Başlangıçta, Devlet Başkanı Beşşar Esad ile ortak kabine toplantıları yapacak kadar iki ülke arasındaki ilişkiler barış ortamı içinde seyrederken; sonraki süreç, Arap Baharı'nın da etkisiyle "Orta-doğu'ya demokrasi getirme" adı altında Esad'ı iktidardan düşürmeye doğru gitmiştir. Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) / Partiya Yekîtiya Demokrat (PYD) veya Yekîneyên Parastina Gel- Halk Koruma Birlikleri (YPG)'nin, Türkiye'nin Suriye iç savaşına müdahil olmasından sonra ortaya çıktığı düşünülecek olursa, Türkiye'nin Suriye hamlesi, bu ülkenin iç sorununa adeta müdahale etmesi anlamına gelmiştir.⁹ Öte yandan Suriye İç Savaşı'na müdahil olan ülkelerden biri olan Rusya, BM Güvenlik Konseyi'nde Esad rejimine karşı askeri

⁷ Marinedeal News, "Fransa, Güney Kıbrıs'a Deniz Üssü Kuruyor", 21.05.2019, (Çevrimiçi) <https://www.marinedealnews.com/fransa-guney-kibrisa-deniz-ussu-kuruyor>, 15.02.2022.

⁸ The British Army (t.y.), "Deployments Cyprus", (Çevrimiçi) <https://www.army.mod.uk/deployments/cyprus/>, 12.01.2022.

⁹ Emre Kongar, "Suriye ile Neden Savaşıyoruz?", *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Şubat 2016, (Çevrimiçi)

müdahale sebebi oluşturabilecek karar tasarılarını veto etmiş, Esad rejiminin çökmemesi için askeri, siyasi, ekonomik ve diplomatik desteğini esirgememiştir. Esad rejiminin arkasındaki en büyük güç olan Moskova, Şam rejiminin muhalif gruplar karşısında toprak kaybetmesi ve küçük bir alana çekilmesi üzerine, 2015 yılında Suriye'ye doğrudan askeri müdahalede bulunarak hava operasyonlarına başlamıştır. Böylece Rusya'nın askeri müdahalesi sonrası, hem rejimin kontrol ettiği topraklar genişlemiş hem de Suriye'deki güç dengesi Esad rejimi lehine değişmiştir. Ayrıca Soğuk Savaş yıllarında Suriye ile yaptığı anlaşmayla Akdeniz'de Tartus deniz üssünü elde eden Rusya, yüzyıllardır hayalini kurduğu sıcak denizlere inmiş, stratejik bir üsse kavuşmuş, Doğu Akdeniz'deki enerji mücadelesindeki ağırlığı artmış, Suriye iç Savaşı'nda ise bakım ve onarım çalışmaları yaparak bu üssü genişletmiştir. Deniz üssü ile yetinmeyen Rusya, Lazkiye yakınlarındaki Hmeymim hava üssüyle askeri kapasitesini artırmış, yeni ürettiği silahları Suriye coğrafyası üzerinde denemiş ve silah ticaretiyle ekonomisini güçlendirmiştir. İlk kez eski Sovyetler Birliği hudutları içerisinde olmayan bir bölgede, aktif bir şekilde varlık gösteren Rusya, ABD ile sürdürdüğü güç mücadelesinde ciddi bir mevzi kazanmış, bölgedeki askeri, ekonomik ve stratejik çıkarlarını korumuştur.¹⁰

Türkiye ile birlikte, ABD, Rusya, İran ve Körfez ülkelerinin de müdahil olduğu Suriye İç Savaşı'nda, IŞİD karşıtı bir tutum sergileyen ABD, YPG'yi desteklerken; Rusya ve İran, Esad rejiminin yanında yer almıştır. Bu nedenle süreci, Suriye İç Savaşı özelinde Türkiye'nin, 1980'lerden beri mücadele içinde olduğu PKK / YPG sorununda "yalnız kalması" olarak değerlendirmek mümkündür. Arap ülkeleri ile birlikte Avrupa ülkelerinin "Esad'lı Suriye"ye yaklaşımlarında değişim yaşanırken, Türkiye bölgedeki değişim sürecine ayak uyduramamış, karar vericiler en başta yaptıkları hamlelerde ısrarcı olmuş, Esad rejimi ile barışma seçeneğini görmezden gelmişlerdir.

Türkiye-Mısır ilişkilerine gelindiğinde, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler 2013 yılından bu yana karşılıklı olarak maslahatgüzar düzeyinde sürdürülmektedir. Mısır'da 2013 yılında Müslüman Kardeşler (İhvan) hükümeti askeri bir darbeye devrilmiş, Abdülfettah Sisi yönetiminin iktidara gelmesiyle Türkiye-Mısır ilişkileri kesintiye uğramıştır. Yeni yönetimin uygulamaları Türkiye tarafından sert dille eleştirilmiş, Doğu Akdeniz'de yaşanan bir dizi gelişmede iki ülke çoğu kez karşı karşıya gelmiştir. Askeri darbe sonrasında Mısır'dan kaçan Müslüman Kardeşler üyeleri, başta İstanbul olmak üzere Türkiye'ye yerleşmişler ve buradan yaptıkları karşı yayınlar ile Sisi yönetimini eleştirmişlerdir. 2012 yılında Mısır'da, ideolojik olarak AK Parti'ye yakın bir çizgide olan İhvan (Müslüman Kardeşlerin adayı Muhammed Mursi), kutuplaşmanın yoğun olduğu seçim sonucunda iktidara gelmiştir. Ardından 2013 yılında gerçekleşen darbe Ankara'da çok sert karşılık bulmuş, Türkiye'nin Ortadoğu bölgesindeki jeopolitik emellerini adeta boşa çıkararak sonuçsuz bırakmıştır. Türkiye'nin ısrarlı tepkisi, bölgesel liderlik hedefinin çökmesinden,

¹⁰ Kübra Çağlar Hekimoğlu, "Suriye Krizi Bağlamında Rusya'nın Suriye Politikası", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 35, Sayı: 4, 1405-1422, 2021, s. 1418-1419.

iç politikadaki tecrübelerden ve sorunlardan (AK Parti Hükümetlerinin 11 yıllık iktidarları boyunca karşı karşıya kaldıkları en ciddi sivil karakterli meydan okuma hareketi olan Gezi Parkı eylemlerinden) kaynaklanmıştır. Böylece Türkiye, Suriye ve Filistin politikalarında kayda değer bir müttefikten mahrum kalmış, bölgesel politikada ortaya çıkan uyum sona ermiştir. Türkiye’de aynı dönemde Gezi Parkı eylemleri sonrasında yaşanan gergin atmosferde, mevcut Ak Parti Hükümeti, Mısır’da olduğu gibi bir darbe girişiminden endişe duymuş, kendisini İhvan’la, Gezi muhaliflerini de Mısır’daki darbecilerle özdeşleştirmiştir. Diğer taraftan Sisi yönetimindeki yeni Mısır rejimi, İhvan’ı bir terör örgütü olarak kabul etmiş, Türkiye’yi ise bir dış mihrak olarak değerlendirmiştir.¹¹

Öte yandan Mısır’ın gerek Akdeniz gerekse Kızıldeniz’deki askeri faaliyetleri gittikçe artan bir seyir takip etmektedir. Mısır, en büyük donanma üslerinden birisi olan Akdeniz’deki İskenderiye Donanma Üssü’ne ilave olarak, Temmuz 2017’de Libya sınırına oldukça yakın bir noktada, Afrika ve Orta Doğu’nun en büyük üssü olarak nitelendirilen “Muhammed Necip” Askeri Üssü’nün açılışını gerçekleştirmiştir. Mısır’ın, yine Libya sınırına yakın bir bölgede, “Sidi Barani Hava Üssü” ve “Habata Hava Üssü” bulunmaktadır. Ayrıca donanmasına öncelikle lojistik destek sağlamak amacıyla, Temmuz 2021’de Libya sınırına yaklaşık 200 kilometrede konuşlu «3 Temmuz Donanma Üssü»nün açılışını gerçekleştirmiştir. Mısır medyası, üssün açılış amacını, ülkeyi “kuzey ve batı taraflarından gelecek tehditlerden korumak” ve “Türkiye’nin Libya ve Doğu Akdeniz’de etkisini kısıtlamak” şeklinde duyurmuş, üssün açılış protokolünde Yunan Genelkurmay Başkanı da yer almıştır.¹²

Mısır gibi, Türkiye’nin Libya ile olan ilişkileri de Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. Önemli enerji rezervine sahip olan bu ülke, tarihin çeşitli dönemlerinde emperyalizmin hedefinde olmuştur. Libya üzerindeki dış müdahaleleri kolaylaştırıcı etken, ülkede aşiretlere dayalı bir sosyal yapının varlığıdır. Bu durum, ulus ve üniter devletin inşa edilememesine, bir başka ifadeyle, birlikte hareket etme anlayışının oluşmamasına neden olmuştur. 1969-2011 arasında Libya’yı yöneten Kaddafi, aşiretler arasında denge kuran bir yönetim sergilemiştir. 2011 yılında gerçekleşen NATO müdahalesi, aşiretler arası mücadeleyi yeniden başlatmış, bu süreçte emperyal ülkeler, aşiretleri baz alarak kendi kontrollerinde bir siyasi yapının hayata geçmesini istemişlerdir. ABD, Fransa, İtalya Rusya Federasyonu ve Türkiye, Libya’da faaliyet gösteren ülkeler arasında yer almıştır. Türkiye, BM ve AB ile paralel bir anlayışla, onların tanıdığı Ulusal Mutabakat Hükümeti’ni tanımış, ardından bu ülkeyle Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşması, Askeri Güvenlik ve İş birliği Antlaşması yapmıştır. Ek olarak, Libya’ya asker gönderme kararı ve Libya’ya savaşçı unsurların gönderilmesi, Türkiye’yi Libya sorununda taraf

¹¹ Nuri Yeşilyurt, “2011 Sonrasında Türkiye-Mısır İlişkilerinde Yaşanan Ani Yükseliş ve Sert Düşüşü Anlamak”, *Siyasal: Journal of Political Sciences*, Cilt: 9, Sayı: 2, 337-365, 2020, s. 337-365.

¹² Kamer Kurunç, “Mısır’dan Libya Sınırına Yakın Yeni Donanma Üssü”. SavunmaSanayiST. (Çevrimiçi 03.07.2021), (Çevrimiçi 15.01.2022).

haline getirmiştir. İlerleyen süreçte Türkiye'ye karşı Arap Birliği'nin eleştirileri artarken; Avrupa'da ise, bir takım siyasi İslamcı yapıların Libya'da iktidara getirileceği ve bunun arkasında Türkiye'nin olduğu endişeleri oluşmuştur. Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti, bu durum karşısında ABD'nin Libya'da askeri bir üs kurmasına izin veren bir tutum içine girmiştir. Böylece, Avrupa hegemonya alanı olarak değerlendirilen Libya'da, sorunun ABD tarafından çözülebileceğine dair bir inanç oluşmuştur. Kısaca Libya sorunu, ya bölgeye yakın üye devletlerin aralarındaki iç çekişmelerden arınması sonrasında bizzat AB tarafından, ya da ABD-Birleşik Krallık ittifakının bölgeye müdahil olması ile çözülebilecektir. Rusya Federasyonu'nun bölgede etkin olması, Avrupa için bir güvenlik sorunu anlamı taşıyacağından, bu seçenek olası görülmemektedir. Türkiye'nin ise, ekonomik, siyasi ve askeri nedenlerden ötürü bölgede uzun vadeli kalamayacağını söylemek mümkündür.¹³ Ayrıca Türkiye, yukarıda belirtilen hususlara ilave olarak, BM öncülüğünde soruna taraf olan Libya grupları arasında diyalog kurulmasından yana bir tavır sergilemekte, siyasi bir çözüm için uluslararası çabalara aktif destek sağlamaktadır.¹⁴

Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'da barış ortamının oluşmasını engelleyen ülkelerden biri olan İsrail'e gelince, bu ülke ile Türkiye'nin ilişkileri "Mavi Marmara Olayı" ile kopma noktasına gelmiştir. İsrail tarafından abluka altında tutulan Gazze Şeridi'ne insanî yardım malzemesi taşıyan ve 6 gemiden oluşan Gazze Yardım Filosunun "Mavi Marmara" isimli gemisine, 31 Mayıs 2010'da İsrail komandoları tarafından baskın tarzında bir saldırı gerçekleştirilmiştir. Uluslararası sularda düzenlenen saldırıda, abluhanın ihlal edildiği gerekçe olarak gösterilmiş, sivil yardım filosu durdurulmuş, gemilere çıkılarak dokuz Türk vatandaşı öldürülmüş ve pek çoğu da yaralanmıştır. İçindeki yolcu ve yüklerle birlikte el konulan gemiler İsrail'e götürülmüştür. Yaşanan bu gelişmeler, İsrail'in Doğu Akdeniz'de "saldırgan realizm" yaklaşımını benimsediğini ve bu doğrultuda hareket ettiğini göstermiştir.

Yukarıda belirtildiği gibi, Doğu Akdeniz'de güç ve güvenlik stratejileri kapsamında saldırgan realizmi uygulayabilecek aktörlerin başında İsrail gelmektedir. Kurulduğu tarihten bu yana, deniz alanlarını da kapsayacak şekilde saldırgan ve cüretkâr girişimleri bulunan İsrail'in uluslararası arenada gereken tepkiyi görmemesi, bölgede benzer hareketlerde bulunma olasılığını artırmaktadır. Ayrıca deniz yetki alanlarının belirlenmesi konusunda Yunanistan ve GKRY ile birlikte hareket etmektedir.¹⁵ İsrail'in Doğu Akdeniz politikası kapsamında Yunanistan-GKRY ile olan ilişkilerinde de militarist bir yoğunlaşma mevcuttur. Başka bir ifadeyle, üç ülkenin ilişkilerinde askeri sektördeki gelişmeler öne çıkmaktadır. İsrail açısından, kamuoyunu ikna etme sürecinin

¹³ Selçuk Duman, "Emperyalizmin Gölgesinde Libya Sorunu" *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 66, 301-319, 2020, s. 313-314.

¹⁴ Türk Dışişleri Bakanlığı. (t.y.), "Türkiye-Libya Siyasi İlişkileri", <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-libya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (Çevrimiçi 09.01.2022).

¹⁵ Fahri Erenel, Abdullah Soydemir, "Türkiye'nin Saldırgan Realizme Karşı Doğu Akdeniz'deki Güvenlik Stratejileri", *Doğu Akdeniz: Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası*, Ed. Tayyar Arı, Mesut Hakkı Çaşın, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 112.

yapıtışı olarak Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji yatakları, dış politikasının militarize içeriğini perdelemektedir. İsrail’in Doğu Akdeniz politikasında askeri ilişkilerin üstünlüğü göze çarpmakta; üç ülkenin ilişkileri ise, Türkiye’yi bir “tehdit” olarak algılayan ve tehdit dengeleme teorileriyle açıklanabilen bir özellik arz etmektedir. İsrail dış politikasında yaşanan hemen her gelişme bir biçimde askeri ortaklıklara ve iş birliklerine dönüşmekte iken; Yunanistan, İsrail ile yakınlaşma sürecine paralel olarak bir yandan ABD ile de yakınlaşmaktadır.¹⁶

Türkiye ise Doğu Akdeniz’deki gelişmelere askeri anlamda “Akdeniz Kalkanı Harekâtı” ile karşılık vermiştir. Harekât başlangıçta, Ceyhan terminali çıkışlı stratejik petrol ulaştırmasının güvenliğinin sağlanması, bölgedeki muhtemel risk ve tehdit unsurlarına karşı caydırıcılık sağlanması ve NATO’nun bölgedeki deniz güvenliği çabalarının desteklenmesi amacıyla başlatılmıştır. Sonraki süreçte harekâtın amacı ve kapsamı; GKRY’nin sözde MEB’indeki devam eden arama ve sondaj faaliyetleri, Yunanistan, GKRY ve Mısır arasında giderek artan deniz yetki alanlarına yönelik iş birliği gayretleri, Suriye krizi ve bölge dışı aktörlerin artan faaliyetleri nedeniyle genişletilmiştir. Harekâta, bir fırkateyn, bir korvet, iki hücumbot ve bir denizaltı ile destek verilmektedir.¹⁷ Diğer yandan Türkiye’nin hak ve çıkarlarının korunması kapsamında, Doğu Akdeniz’de Türk Donanması’na büyük görevler düşmektedir. Türkiye; GKRY’nin adanın bütün karasularında doğalgaz arama hakkının olmadığını, GKRY’nin tek tarafı ihalelerle Doğu Akdeniz’i parsellere ayırdığını, bazı bölgelerin kendi sularına girdiğini çeşitli platformlarda belirtmesine karşın, Doğu Akdeniz’deki gerilim azalma yönünde bir seyir takip etmemiştir. Bölgede 9 Şubat 2018 tarihinde tatbikat yapan Türk Deniz Kuvvetleri’ne ait savaş gemileri, doğalgaz araması yapan İtalyan enerji devi Eni’ye ait Saipem 12000 adlı gemiyi durdurmuş, bu durum diplomatik gerilime yol açmıştır. Geminin, sondaj yapmak üzere durdurulduğu alana doğru tekrar yola çıkması karşısında, geminin yolu tekrar Türk donanması tarafından kesilmiştir.¹⁸

Bu arada, ağırlıklı olarak denizlerdeki hâkimiyet mücadelesini konu alan yukarıda belirtilen tüm gelişmelere rağmen, KKTC’de bir deniz üssünün olmadığını altı çizilmelidir. Bir deniz üssünün kurulması halinde, Türkiye’nin olası krizlere süratle müdahale etme imkânı doğacak, aynı zamanda bölgede görevli olan Türk Deniz Kuvvetleri unsurlarının lojistik ihtiyaçları kolaylıkla karşılanabilecektir. KKTC’de Mağusa bölgesine yakın bir konumda olan Geçitkale Havaalanı’nın hava meydan komutanlığı statüsünde yedek meydan olarak hizmet verecek şekilde geliştirilmesi, Türkiye’nin imkân ve kabiliyetini artıracak bir başka husustur. Ek olarak, Türkiye ile KKTC arasında kurulması halinde yararlı olacağı değerlendirilen deniz ve hava üsleriyle birlikte,

¹⁶ Ceyhan Çiçekçi, “Dış Politikada Ulusal Güvenliğin Tahakkümü: İsrail’in Doğu Akdeniz Politikasında Militarizm”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 8, Sayı:1, 119-157, 2021, s. 146-148.

¹⁷ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. (t.y.), “Akdeniz Kalkanı Harekâtı”, <https://www.dzkk.tsk.tr/Harekat/icerik/akdeniz-kalkani-harekati>, (Çevrimiçi 12.01.2022).

¹⁸ “Kıbrıs, Türkiye’yi ikinci kez İtalyan sondaj gemisini engellemekle suçluyor”, BBC, 23.02.2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43168271>, (Çevrimiçi 19.01.2022).

mevcut kara üslerinin de uluslararası hukuk nezdindeki statüsünün düzenlenmesi ve buna yönelik savunma iş birliği anlaşmasının yapılması ve bu bölgelere “egemen üs bölgesi” statüsünün verilmesi, bir seçenek olarak göz önünde bulundurulmalıdır.¹⁹

3. Doğu Akdeniz'deki Enerji Kaynakları Üzerinde Kıyıdaş Devletlerin Tasarrufları

ABD Jeoloji Kurumu (USGS) 2010 yılında yaptığı bir araştırmada, Doğu Akdeniz'in yaklaşık 83.000 km²'sini kapsayan Levant Havzası'nda, ortalama 3,4 trilyon metreküp (122 trilyon fit küp) doğal gaz ve 1,7 milyar varil petrol rezervi olduğu tahmininde bulunmuştur.²⁰ Doğu Akdeniz'de yapılan sondajlar sonucunda İsrail, Tamar ve Leviathan sahalarında sırasıyla 320 ve 600 milyar metreküp; GKRY, Afrodit sahasında 130, Kalipso'da 200 milyar metreküp doğal gaz bulunduğunu ilan etmiştir. Mısır'ın Zohr sahası ise 800 milyar metreküp ile Doğu Akdeniz'in en büyük doğal gaz rezervine sahip bölgesi olmuştur.²¹ Ancak Doğu Akdeniz'de yukarıda bahsedilen doğalgaz keşifleri, dünyadaki diğer büyük gaz sahaları ile karşılaştırıldığında küçük ölçekli rezervler seviyesindedir. Bunlardan çok azı yatırım maliyetlerini (arama, keşif, çıkarma, ileme, satış vb.) karşılayabilecek düzeye ulaşabilmiştir.²²

Doğu Akdeniz'de ABD, Fransa, İsrail, İtalya, Güney Kore ve Katar'a ait enerji şirketleri faaliyette bulunmakta olup, bu şirketler (Eni, Exxon, Total, Kogas, Noble, Delek ve Qatar Petroleum) bölgede adı geçen ülkelerin jeoekonomik, jeopolitik ve jeostratejik çıkarlarını temsil etmektedir. Bununla birlikte Doğu Akdeniz'in jeopolitik ortamının oldukça karmaşık olması, riskin dinamik ve yüksek olmasını da beraberinde getirmektedir. Doğu Akdeniz'deki uzun süreli bölgesel çatışmalar, Suriye ve Yemen'deki jeopolitik gelişmeler, şirketler (“yeni büyük oyuncular” olarak adlandırılan yukarıda isimleri zikredilen çok uluslu şirketler) için büyüks risk unsuru oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle, Doğu Akdeniz'deki jeoekonomik ve jeopolitik risklere bağlı olarak, hidrokarbon arama, sondaj, nakil vb. faaliyetleri içeren projeler, devletler için katlanılamayacak bir boyuta ulaşmakta ve yüksek maliyetler yaratmaktadır.²³

¹⁹ Cenk Özgen, “Türkiye'nin Kıbrıs'taki Askeri Varlığı”, *Doğu Akdeniz: Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası*, Ed. Tayyar Arı, Mesut Hakkı Çaşın, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 328-329.

²⁰ U.S. Geological Survey – USGS, “Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean. World Petroleum Resources Project Fact Sheet 2010-3014.”, Mayıs 2010, <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf>, (Çevrimiçi 05.05.2022).

²¹ Öte yandan Noble Energy ve Eni Şirketleri nin 2015 yılındaki verilerine göre toplam rezerv miktarları, Tamar için 280, Leviathan için 620, Afrodit için 140 ve Zohr için 850 milyar metreküptür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Simone Tagliapietra, Georg Zacmann, “Egypt: The catalyst for a new Eastern Mediterranean gas hub?”, Bruegel, 30.11.2015, <https://www.bruegel.org/2015/11/egypt-the-catalyst-for-a-new-eastern-mediterranean-gas-hub>, (Çevrimiçi 17.01.2022).

²² Özgür Ünal Eriş, “Doğu Akdeniz Enerji Denklemi Türkiye'nin Yeri”, *Avrupa Birliği Politikaları Dergisi*, Cilt. 3, Sayı: 2, 17-21, 2019, s. 17.

²³ Gürzel-Aka vd., *a.g.e.*, s. 22.

Yukarıda belirtilen gelişmelere karşın, Doğu Akdeniz ülkelerinin ekonomik, siyasi ve askeri ilişkilerini süratli bir şekilde geliştirmelerine neden olan en önemli gelişme, bölgedeki enerji kaynaklarının keşfedilmesi olmuştur. Buna bağlı olarak bölge ülkeleri kendi çıkarlarını korumak amacıyla, dış politika aracı olarak askeri güçlerini sık olarak kullanma gereği duymuşlardır.²⁴ Bu nedenle, devletlerin güç unsurlarını devreye soktuğu bir alanda, Doğu Akdeniz'in ve Doğu Akdeniz'deki yüksek enerji potansiyeli olan kaynakların paylaşım mücadelesi, kıyıdaş devletlerin deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında hangi yöntemi benimsedikleri ve hangi unsurları dikkate aldıklarıyla doğrudan ilgilidir. Ana karalar arasındaki adalara ne kadar etki verileceği, “coğrafi denge ve nüfus”, “konum” ve “büyüklük” gibi özellikler göz önüne alındığında; Yunanistan ve GKRY'nin Girit, Kaşot, Çoban, Rodos, Meis hattını ilgili kıyı kabul ederek ve “ortay hatları” esas alarak kendi aralarında ve diğer kıyıdaş devletlerle sınırlandırma anlaşmaları imzalamaları ve MEB ilan etmeleri yönünde politika izlemeleri, hakkaniyet odaklı ilgili uluslararası hukuk normları ile bağdaşmamakla birlikte, hukuki mesnetten de yoksundur.²⁵

Yukarıda belirtildiği gibi, sorunun başlangıç noktasını devletlerin hangi tekniği kullandıkları oluşturmaktadır. Örneğin GKRY, Türkiye'nin yaptığı gibi “düşey hatlar” tekniğini kullansaydı, sadece Mısır ve kısmen İsrail ile deniz yetki alanı sınırlandırma antlaşması imzalayabilecekti. Bu durum, GKRY'nin iddia ettiği deniz yetki alanının ancak 1/3'ünden daha azına sahip olabileceği anlamına gelmektedir. Tersten okunacak olursa, GKRY ve Yunanistan'ın izlemeyi öngördüğü yöntemin, Türkiye tarafından izlenmesi halinde, Türkiye, Doğu Akdeniz'de yaklaşık asgari 189.000 km²lik bir MEB alanına sahip olacaktı. Bu durum, Türkiye'nin bugüne kadar izlediği sadece “düşey hatlar ile sınırlandırma yapma” yönetimini benimseyen tutumundan ve ilgili kıyı ve kıyıdaşları sınırlı tutmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan Lübnan, GKRY ile yaptığı sınırlandırma antlaşmasında “kıyı uzunlukları” faktörünü dikkate almamış ve alan kaybına uğramıştır. İlave olarak, Mısır, İsrail, Lübnan ve Suriye'nin, Türkiye ile karşılıklı kıyıları bulunduğu, sınırlandırma anlaşmaları yapmaları son derece doğaldır. Ancak, adı geçen ülkelerin GKRY yerine, KKTC ile sınırlandırma antlaşmaları yapmaları halinde “kıyı uzunlukları” nispetinde ve “hakça paylaşım” ilkesi doğrultusunda, GKRY ile yaptıkları antlaşmadan elde ettikleri deniz alanından daha fazlasına sahip olmaları mümkün olacaktı.²⁶

Öte yandan soruna, devletlerin kendi tezlerinin ötesinde, uluslararası bir çerçeveden bakmakta fayda bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'de sahildevletlerinin deniz yetki alanlarının nereden başlayıp nerede bittiği Birleşmiş Milletler

²⁴ Melih Yıldız, “Doğu Akdeniz'de Askeri Güç Dengesi ve Türkiye”, *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, Ed. Kemal İnät, Muhittin Ataman, Burhanettin Duran, SETA Yayınları, İstanbul, 2020, s. 93-95.

²⁵ Cihat Yayıcı, “Türkiye ve KKTC'nin Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölgeleri”, *Ege Jeopolitiği Cilt 1*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker ve Dimitrios Ioannidis, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 917-918.

²⁶ A.g.e., s. 923-931.

(BM) Deniz Hukuku Sözleşmesine tabidir. Bununla birlikte, AB'nin bölgede kıta sahanlığı ve MEB konularında nihai ve bağlayıcı bir karar ortaya çıkmış gibi davranarak Yunanistan ve GKRY tezlerini doğru kabul etmesi, bu yetmezmiş gibi Türkiye'yi bu konuda hukukun dışına çıkmakla itham etmesi ve yaptırım tehdidinde bulunması rasyonellikten uzak bir yaklaşımdır. Ayrıca AB'nin görev tanımları içerisinde, deniz yetki alanlarıyla ilgili anlaşmazlıkları çözüme kavuşturma gibi bir konu bulunmamaktadır.²⁷ Ancak AB'nin Doğu Akdeniz üzerinde yoğunlaşmasında enerji güvenliği ilk sırayı almaktadır. Zira Rusya ile Ukrayna arasında 2013 yılından itibaren yaşanan krizler, AB'nin enerji güvenliği konusundaki endişelerini doğal olarak artırmıştır. AB bu durumda Kıbrıs Adası özelinde Doğu Akdeniz'i bir enerji merkezi olacak şekilde tahayyül etmiş, burada çıkacak gazın, Rusya'dan gelen gaza alternatif olabileceği üzerine planlarını yapmıştır. Yunanistan ve GKRY'nin AB üyesi olması itibarıyla, bölgedeki enerji kaynaklarının paylaşımı sorunu, adeta Avrupa bölgesel güvenlik kompleksi dâhilinde değerlendirilecek bir konu başlığı haline dönüşmüştür.

Yeri gelmişken, Doğu Akdeniz'in enerji kaynakları üzerinde bir dizi faaliyeti olan GKRY, 2004'te MEB ilanından sonra, 20 Ocak 2007 tarihinde Kıbrıs Adası'nın güneyinde 13 adet petrol arama ruhsat sahası ilan etmiştir. GKRY, bu sahalara ihale etmiş ve bunlar içinde 12 numaralı sahaya ait haklar ABD'nin Noble Energy Şirketi tarafından alınmıştır.²⁸ Bu faaliyetlerine ilave olarak, Türkiye'nin Akdeniz'deki sondaj faaliyetlerini gözlemlemek amacıyla İsrail'den dört adet İnsansız Hava Aracı (İHA) satın almış, buna karşın Türkiye ve KKTC, Mağusa bölgesinde yer alan bir Havaalanını askeri amaçlı kullanıma açarak karşı hamlede bulunmuştur. KKTC Bakanlar Kurulu, 13 Aralık 2019'da 1982 yılında askeri amaçlı inşa edilen Geçitkale Havaalanı'nın İHA ve Silahlı İnsansız Hava Aracı (SİHA) ile yürütülecek faaliyetlerde kullanılmasına onay vermiş; böylece Türkiye, bölgede görev yapan sondaj gemilerine hava araçlarının eşlik etmesi imkânına kavuşmuştur.²⁹

Yunanistan ve GKRY'nin dâhil olduğu bir diğer alan, bölge devletlerinden birkaçının yer aldığı bir enerji birlikteliği ile ilgilidir. 2016 yılından itibaren, GKRY, Yunanistan, İsrail, aralarına Mısır'ı da alarak bir güç birlikteliği oluşturmuş, müteakip süreçte ABD'nin desteğiyle, İsrail'in liderliğinde "Doğu Akdeniz Gaz Forumu (DAGF)" adıyla bölgesel bir enerji birliği ortaya çıkmıştır. 2019 yılının Temmuz ayında Mısır'ın başkenti Kahire'de kurulan DAGF'nin kurucu üyeleri, İsrail, Yunanistan, GKRY, Mısır, Filistin Yönetimi, Ürdün ve İtalya olmuştur. Arap devletlerini ve AB üyesi olan devletleri bir araya getiren bu platformun kurulması, uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmiş, İsrail'in hesabına yazılan bir başarı olarak değerlendirilmiştir. Forumu, bir

²⁷ İrfan Kaya Ülger, "Deniz Yetki Alanları, Enerji Kaynakları İhtilafı ve Eastmed Projesi", *Doğu Akdeniz: Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası*, Ed. Tayyar Arı, Mesut Hakkı Çaşın (Ed.) İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2021, s.172-173.

²⁸ Yayıncı, *a.g.e.*, s. 921.

²⁹ "Doğu Akdeniz satranççı", *Cumhuriyet*, 15.12.2019, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/doğu-akdeniz-satranççı-1708313>, (Çevrimiçi 11.01. 2022).

başka AB üyesi olan Fransa 9 Mart 2021 tarihinde üye, ABD daimî gözlemci olarak kabul edilmiş, AB ise 6 Temmuz 2021 tarihinde gözlemci üye olmuştur.³⁰ Türkiye, Suriye ve Lübnan'ın dâhil olmadığı ve ilk bakışta ekonomik bir iş birliğini öngören DAGF'nin, Kıbrıs Adası çevresinde yapılan tatbikatlara kadar uzanan askeri güvenlik boyutu da bulunmaktadır. Böylece Türkiye'nin güneyindeki manevra alanını kısıtlayan bir yapı oluşmuş, karşılıklı çıkarlarının örtüşmesiyle birlikte enerji ve güvenlik konuları, foruma katılan devletleri birbirlerine yaklaştırmıştır. Doğu Akdeniz'de görece yalnız kalan ve adeta izole bir durumda olan Türkiye; 2020'de Yunanistan, Kıbrıs ve İsrail'in imzaladığı EastMed Doğalgaz Boru Hattı Anlaşması ile de Akdeniz denkleminin dışına çıkarılmıştır.³¹

Öte yandan, EastMed projesine geçmeden önce, Doğu Akdeniz'de bulunan gazın Avrupa'ya nasıl taşınacağı konusunda birtakım belirsizliklerin bulunduğu altı çizilmelidir. Başka bir ifadeyle, Doğu Akdeniz'de bulunan doğal gazın ilk alıcı piyasa olan Avrupa'ya taşınmasına yönelik farklı projeler ortaya atılmıştır. Bunlar arasında, "Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı Projesi", "Sıvılaştırılmış Doğalgaz Projesi" ve "İsrail-Lübnan-Suriye-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı Projesi" ön plana çıkmıştır. Buna karşın Türkiye ve İsrail arasındaki 2022 senesinin Mart ayı itibarıyla hız kazanan yakınlaşma çabaları bağlamında yapılan üst düzey görüşmelerde enerji alanındaki iş birliği konusu ele alınmıştır. Bu çerçevede İsrail Cumhurbaşkanı Isaac Herzog tarafından Türkiye'ye gerçekleştirilen ziyaretin ardından Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, ikili ilişkilerin geliştirilmesi açısından birlikte atılabilecek en önemli adımlardan birisinin gaz alanında iş birliği olduğunu belirterek, yıllardan beri üzerinde konuşulan bu projenin hayata geçirilmesine dönük olarak Türkiye'nin enerji ve dışişleri bakanlarını İsrail'e göndermeye hazır olduğunun altını çizmiştir. Diğer taraftan İsrail Enerji Bakanı Karine Elharrar, 27 Mart 2022 tarihinde Ynet News'e yaptığı açıklamada, aralarında finansmanın da olduğu birçok konunun halen tartışılması gerektiğini belirtmiştir. Buna ilaveten Elharrar'a göre ilgili proje ekonomik açıdan makul görünse bile, bu tek başına yeterli olan bir durum değildir.³² Bunun haricinde diğer alternatiflerin de teknik zorluk ve yüksek maliyet nedeniyle devreye alınmasının güç olacağı düşünülmektedir. Keza Doğu Akdeniz doğalgaz kaynaklarının ticarileştirilmesine yönelik ciddi sıkıntılar bulunmaktadır. Kıbrıs meselesi, Suriye İç Savaşı, İsrail-Filistin ve İsrail-Lübnan sorunları gibi, birçok diplomatik girişime rağmen çözüm bulunamamış sorunlar, bahse konu sıkıntıları oluşturmaktadır. Bunların dışında, münhasır ekonomik bölge uzlaşmazlıklarının mevcudiyeti, kıyıdaş devletlerin bireysel anlaşmalar yaparak

³⁰ Mevlüt Bulut, Seher Bulut, "Türkiye ve Libya Arasında Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhturası: Anlaşmanın Türkiye-İsrail İlişkilerinin Geleceğine Muhtemel Etkileri", *Bilge Strateji*, Cilt: 12, Sayı: 22, 25-52, 2021, s. 36-37.

³¹ Akbayır, Savaş, *a.g.e.*, s. 237.

³² Orhan Kurunç, Ari Rabinovitch, "Israel-Turkey gas pipeline discussed as European alternative to Russian energy". Reuters, 29.03.2022, <https://www.reuters.com/business/energy/israel-turkey-gas-pipeline-an-option-russia-wary-europe-sources-2022-03-29/>, (Çevrimiçi 30.03.2022).

uluslararası enerji şirketlerini bölgeye davet etmeleri gibi hamleler de ülkeler arasında ciddi sürtüşmelere neden olmakta, sorunu içinden çıkılmaz bir hale getirmektedir.³³ Diğer yandan Doğu Akdeniz'de hâlihazırda keşfedilen doğalgaz rezervleri, 1900 km. uzunluğunda EastMed boru hattının inşasını gerektirecek kadar güçlü değildir. EastMed boru hattı bir kaynak çeşitliliği yaratsa bile, bir yandan Avrupa'ya zaten çeşitli güzergâhlardan doğalgaz akışı güçlü bir şekilde devam etmekte, diğer yandan yapılacak harcama ile elde edilecek fayda birlikte düşünüldüğünde ortalamanın üstünde bir maliyet ortaya çıkmaktadır. Buna rağmen Doğu Akdeniz havzasında keşfedilen doğalgazın, Yunanistan ve GKRY etkisinde kalınarak inşa edilecek EastMed doğalgaz boru hattı ile taşınması, bölgede yeni krizlerin çıkmasına neden olacaktır. AB'nin, üye devlet şemsiyesi altında Yunanistan ve GKRY lehine pozisyon alması, Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları ve enerji kaynaklarıyla ilgili ihtilafın temel nedenini oluşturmaktadır.³⁴

Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen, EastMed projesinin hayata geçirilmesine yönelik çalışmalar hız kesmemiştir. Zira Atina'da, Yunanistan, GKRY, İsrail ve ABD'nin katılımıyla ilk kez Enerji Bakanları Zirvesi düzenlenmiş, toplantıda Avrupa'nın enerji çeşitliliğine katkı sağlayacak EastMed boru hattı projesine ilişkin çalışmaların hızlandırılması kararlaştırılmıştır. Zirveye destek veren ve EastMed Projesi'ni Avrupa'nın enerji güvenliği için önemli gören ABD, bölgede enerjinin, siyasi istikrar ve ekonomik gelişme için bir köprü olabileceğini, Yunanistan'ın Avrupa'ya açılan bir enerji geçidi işlevi görebileceğini hesap etmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak AB üyesi ülkelerin dışişleri bakanlarının katılımıyla Brüksel'de gerçekleştirilen Dış İlişkiler Konseyi Toplantısının sonuç bildirgesinde, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarına ilişkin faaliyetlerinin yasa dışı olduğu savunulmuştur.³⁵

Her ne kadar adı geçen devletler arasında EastMed projesinin hayata geçirilmesine yönelik toplantılar yapılsa da Doğu Akdeniz doğalgazının İsrail, Kıbrıs, Girit, Yunanistan ve İtalya üzerinden Avrupa piyasasına ulaştırılmasını hedefleyen, GKRY ve Yunanistan'ın baskıları sonucu ortaya atılan EastMed projesinin önünde bir dizi hukuki, siyasi ve ekonomik engeller bulunmaktadır. Boru hattının toplam uzunluğunun bin 900 kilometre ve maliyetinin ise minimum 10 milyar dolar olacağı öngörülen bu proje için Almanya başta olmak üzere, Kuzey Avrupa ülkelerinin tedirginliği söz konusudur. Bir yandan deniz yetki alanları tartışması AB'yi endişeye sevk ederken, diğer yandan proje, AB'nin yeşil enerji perspektifi ile çelişki teşkil etmektedir. Kaldı ki, EastMed boru hattı güzergâhında ve GKRY havzasındaki doğal kaynaklar üzerinde, adanın kuzeyinde yaşayan Türklerin de hakkı bulunmaktadır. Bir

³³ Sina Kısacık, "21. Yüzyılda Türkiye'nin Doğu Akdeniz Enerji Güvenliği Politikaları: Çatışma mı Yoksa İş birliği mi?", *Doğu Akdeniz, Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası*, Ed. Tayyar Arı, Mesut Hakkı Çaşın, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 258-259.

³⁴ Ülger, *a.g.e.*, s.173.

³⁵ Furkan Naci Top, (2019, 7 Ağustos). "Atina'da Yunanistan, GKRY, İsrail ve ABD Arasında Enerji Zirvesi", Anadolu Ajansı, 07.08.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/atinada-yunanistan-gkry-israil-ve-abd-arasinda-enerji-zirvesi/1551956>, (Çevrimiçi 10.01.2022).

diğer sakınca, EastMed boru hattı güzergâhının Türkiye'nin Akdeniz'deki kıta sahanlığından geçmekte olduğudur. Her ne kadar Türkiye, Akdeniz'de MEB ilan etmemiş olsa da 2019'da Türkiye ile Libya arasında imzalanan deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşmasının koordinatları ve bunun kıta sahanlığı ile örtüşmesi, kendisini tartışmalı bölgede söz sahibi bir konuma getirmektedir. 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesi de bir hukuki engel olarak sorunu daha karmaşık hale getirmektedir. Zira buna göre bir devletin kıta sahanlığında haberleşme kablosu ve boru hattı döşenmesi izne tabidir. Ayrıca bir diğer fiziki engel, Doğu Akdeniz topografyasının engebeli olmasından kaynaklanmaktadır. Önce Kıbrıs'a, daha sonra Girit üzerinden Yunanistan'a ulaşması öngörülen EastMed güzergâhı, aniden derinleşen, ardından yükselen denizaltı alanları içermekte, bu durum boru hattının döşenmesini güçleştirmekte, bilahare maliyetin artmasına neden olmaktadır. Keza birçok bağımsız kuruluş, boru hattı maliyetine dönük araştırma ve fizibilite çalışmaları yapmış, 1900 km boru hattı inşa edilmesinin israf olduğu, verimli olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Sonuç olarak, inşa edilmesi halinde EastMed doğalgaz boru hattının bölgede barış ve istikrara katkısının olmayacağını söylemek mümkündür. Üstelik proje, AB'nin enerji politikaları ve küresel iklim değişikliği ile mücadele programı ile uyumlu değildir. Projenin hayata geçirilmesi durumunda, Türkiye'nin bölge üzerindeki egemenlik haklarına aykırı bir durum oluşacak, deniz yetki alanları konusundaki hassasiyet de artacaktır.³⁶ Aynı zamanda, 2022'nin başlarında yaşanan bir gelişme, yukarıda yazılanları doğrular niteliktedir. Yunan medyasında çıkan bir haberde, EastMed boru hattı anlaşmasını ABD'nin desteklemediği iddia edilmiştir. DefenseNet haber sitesi, başından beri projenin mali açıdan sürdürülebilirliğine yönelik sorunlar içerdiğini ve Türkiye'yi dışlayan ittifakın çöktüğünü belirtirken; Pentapostagma haber sitesi de "ABD sırttan bıçakladı" manşetini kullanmıştır. Sonuç olarak yaşanan gelişmeler, ABD'nin projeyi Doğu Akdeniz'de bir gerilim kaynağı olarak gördüğünü göstermektedir.³⁷

Türkiye'nin ise Doğu Akdeniz'de enerji ve güvenlik konularında daha çok görünür olması gerek bölge ülkeleriyle gerekse küresel aktörlerle ilişkilerinin öne çıkması, 2017 yılından itibaren yaptığı bir dizi hamle ile ilişkilidir. Türkiye, bir yandan sismik araştırma ve sondaj gemilerini Akdeniz'e göndermeye başlarken, diğer yandan deniz yetki alanlarına ilişkin 2019 yılında Libya ile bir mutabakat imzalamıştır.³⁸ Türkiye, Doğu Akdeniz'de kendisini adeta çevreleyen ABD ve AB destekli politikaları caydırmak için elindeki diplomatik, hukuki, sismik araştırma-sondaj faaliyet enstrümanlarını yeri geldikçe kullanmıştır. Ankara'nın buna yönelik en önemli atılımı, 2011'de KKTC ile gerçekleştirmiş olduğu deniz yetki alanı, kıta sahanlığı sınırlandırma anlaş-

³⁶ Ülger, *a.g.e.*, s. 164-171.

³⁷ "Yunan Medyası: ABD EastMed'i Desteklemiyor", TRT Haber, 09.01.2022 <https://www.trt-haber.com/haber/dunya/yunan-medyasi-abd-eastmedi-desteklemiyor-643361.html>, (Çevrimiçi 11.01.2022).

³⁸ Hatipoğlu, *a.g.e.*, s. 27.

ması olmuştur. Böylece KKTC, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'na ruhsat vererek kendi belirlediği parsellerde, Türkiye'ye ait derin sondaj gemileriyle araştırma ve sondaj yapma imkânına kavuşmuştur. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de attığı bir diğer stratejik adım, Yunanistan ve GKRY arasındaki deniz irtibatını ve EastMed Projesi'nin önünü fiilen kesen 2019 yılındaki "Türkiye-Libya Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Mutabakat Muhtrası" olmuştur.³⁹ Böylece Ankara, Türkiye'yi Antalya Körfezi açıklarına hapsedmeye yönelik çabaları bertaraf etmek istemiş, iç savaşın sürdüğü Libya ile anlaşma yaparak münhasır bölge ilan etme adımının önünü açmıştır. Bununla birlikte GKRY'nin 2003 yılından beri yaptığı bir dizi hamlelere Türkiye'nin ilk ciddi tepkisini vermesi ancak 2011 yılında gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 21 Eylül 2011'de KKTC ile yaptığı Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması ile birlikte, sismik araştırma ve sondaj yapma faaliyetleri için KKTC'ye ait alan, yedi parsel ayrılmıştır. Bu parseller için TPAO'ya ruhsat verilmiş, bu alanlar, A, B, C, D, E, F, G olarak tanımlanmıştır. Öte yandan GKRY tarafından tek taraflı olarak 13 parsel ilan edilmiştir. Kuzeydekiler sırasıyla 1. 2. ve 3. parsel, ortadakiler 4. 5. 6. 7. 8. 9. ve 13. parsel ve güneydekiler de 10. 11. ve 12. parsel olarak adlandırılmış; parseller, GKRY tarafından uluslararası şirketlere ihale edilerek lisanslandırılmıştır. Dolayısıyla Doğu Akdeniz'de faaliyet gösteren başlıca şirketler arasında, TPAO, ABD'li Exxon Mobil ve Noble, Fransız Total, İtalyan Eni, Güney Koreli Kogas, Katar Petroleum, İngiliz BG ile İsraili Delek ve Avner yer almıştır. Bu bilgiler ışığında Doğu Akdeniz'de enerji denkleminde sorun alanlarından birini, GKRY'nin 1,4,5,6,7 numaralı parsellerinin, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığı ile çakışmış olması oluşturmaktadır. Diğer yandan KKTC'nin F, G ruhsat sahaları, GKRY'nin 2,3,8,9,13,12 numaralı sahalarıyla çakışmaktadır.⁴⁰

Bu arada Türkiye'nin araştırma ve sondaj faaliyetleri açısından imkân ve kabiliyetlerinin de ortaya konması gerekmektedir. Türkiye, Doğu Akdeniz'de hidrokarbon keşfi yapmak, petrol ve doğal gaz kaynaklarını ekonomiye kazandırmak ve böylece enerjide dışa bağımlılığını azaltmak için TPAO ve Turkish Petroleum International Anonim Şirketi (TPIC) vasıtasıyla bir dizi faaliyetlerde bulunmaktadır. Deniz araştırma, arama ve işletme ruhsat alanlarında sismik veri toplama projeleri, 2013 yılında TPAO envanterine katılan Barbaros Hayreddin Paşa 3 boyutlu sismik arama gemisi sayesinde, TPAO eliyle yürütülmüş, 2018 yılında ise bu arama gemisi, kanun hükmünde kararname ile TPIC'e devredilmiştir. TPAO, hizmet alımı yöntemiyle bir yandan faaliyetlerini sürdürürken, TPIC de TPAO adına Türkiye denizlerinde sismik arama faaliyetlerine devam etmektedir.

Öte yandan 2017 yılında Türkiye'nin ilk milli sondaj gemisi olan Fatih Sondaj Gemisi, 2018 yılında Yavuz Sondaj Gemisi TPAO envanterine katılmış,

³⁹ Nurşin Ateşoğlu Güney, "Batılı Ülkelerin Doğu Akdeniz Politikaları", *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, Ed. Kemal İnät, Muhittin Ataman, Burhanettin Duran, SETA Yayınları, İstanbul, 2020, s.152-154.

⁴⁰ Muhsin Barış Tiryakioğlu, "Doğu Akdeniz'de enerji denklemleri-1", Anadolu Ajansı, 09.05.2019, <http://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-enerji-denklemleri-1/1474137>, (Çevrimiçi 09.01. 2022).

Türkiye'nin derin deniz arama kabiliyetleri artmıştır.⁴¹ 2020 yılının başında ise Kanuni, Türkiye'nin üçüncü sondaj gemisi olarak TPAO envanterine girmiştir.⁴²

Ancak yukarıda belirtilen bir dizi gelişmeye rağmen Türkiye, Karadeniz'den farklı olarak, Doğu Akdeniz'de MEB ilan etmemiştir. Dışişleri Bakanı Mevlut Çavuşoğlu bunun nedenini, Akdeniz'de balıkçılık sektörünün gelişmemesi ve bu yönde bir talebin gelmemesi olarak göstererek, *“Akdeniz’de de bunu ilan edebiliriz. Balıkçılık, Akdeniz’de önemli, bizim için öncelikli bir sektör olursa ve böyle bir talep gelirse olur. O zaman kıta sahanlığımızın olduğu bölgeye hiçbir ülkenin balıkçısının girmemesi lazım. Bunun için de gerekli tedbirler alınması lazım ama Akdeniz’de bugüne kadar böyle bir ihtiyaç olmadığı için münhasır ekonomik bölge ilan edilmedi ama edilebilir.”* değerlendirmesinde bulunmuştur.⁴³ Salt balıkçılık faaliyetlerine indirgemen, GKRY'nin 2003'te, Libya ve Suriye'nin 2009'da Lübnan'ın 2010'da MEB ilan ettiği düşünülecek olursa, Türkiye açısından bir geç kalınmışlığın söz konusu olduğu apaçık ortadadır. Güller'e göre, tüm bu gelişmeler AK Parti'nin ABD ve AB adına “Denktaş karşıtlığı” yaptığı süreçte meydana gelmiştir. AK Parti yönetiminde Türkiye'nin Suriye ve Mısır ile ilişkilerini koparması, Doğu Akdeniz'de kendisini daha çok yalnızlığa itmiştir. Mavi Vatan doktrininin şekillenmesinde emeği olan emekli Tümamiral Cihat Yaycı'ya göre ise, Türkiye'nin 2019'da Libya ile imzaladığı anlaşmaya rağmen MEB ilan etmemesi ciddi bir çelişki arz etmektedir. Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de yalnızlaştıran bir başka gelişme, 6 Ağustos 2020'de Yunanistan ve Mısır'ın MEB anlaşması imzalamasıyla kendisini göstermiştir.⁴⁴

Özetle, ikili ve çok yönlü ilişkilerin AB ve ABD tarafından da desteklenmesi sonucu Türkiye, Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmelere cevap vermede, MEB ilan etme hamlesinde ve sondaj çalışmalarına başlanması gibi bir dizi dış politika kararında geç kalmıştır.⁴⁵ Bu durum karşısında, Türkiye ve KKTC'nin Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarını yeniden belirlemesi, müteakiben MEB ilan etmesi, ilgili kıyıdaş devletlerin tamamıyla antlaşmalar akdetmesi, ciddi bir alternatif olarak dikkate alınmalıdır.⁴⁶

⁴¹ TPAO. (t.y.), “Faaliyet Alanları-Deniz”, <https://www.tpao.gov.tr/deniz>, (Çevrimiçi 10.01.2022). TPIC. (t.y.), “Offshore Sismik Hizmetleri”, <https://www.tpic.com.tr/tr/faaliyetler/sismik-arama-hizmetleri/offshore-sismik-hizmetleri>, (Çevrimiçi 10.01.2022).

⁴² XXXX Bloomberg HT (2020, 6 Aralık). “Kanuni sondaj gemisi sondaja hazırlanıyor”, Bloomberg HT, 6.10.2021, <https://www.bloomberght.com/kanuni-sondaj-gemisi-sondaja-hazirlaniyor-2270076>, (Çevrimiçi 10.01.2022).

⁴³ Behlül Çetinkaya, Mehmet Şah Yılmaz, Fuat Kabakçı, “Bakan Çavuşoğlu: Amerikan yönetimi Kongre'ye mektup yollarken ya da Amerikan halkına bilgi verirken doğruyu söylemiyor.”, Anadolu Ajansı (AA), 9.10.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/bakan-cavusoglu-amerikan-yonetimi-kongreye-mektup-yollarken-ya-da-amerikan-halkina-bilgi-verirken-dogruyu-soylemiyor/2387278>, (Çevrimiçi 10.01.2022).

⁴⁴ Mehmet Ali Güller, “Doğu Akdeniz’de geri çekilme”, *Cumhuriyet*, 11.10.2021, (<https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/mehmet-ali-guller/dogu-akdenizde-geri-cekilme-1875740>), (Çevrimiçi 11.01.2022).

⁴⁵ Savaş Akbayır, *a.g.e.*, s. 237.

⁴⁶ Yaycı, *a.g.e.*, s. 923-931.

4. 2000'li Yıllarda Rusya'nın Doğu Akdeniz Politikaları Özelinde Suriye, Libya ve Enerji

Doğu Akdeniz bölgesi bağlamında son zamanlarda yaşanan siyasi, ekonomik, enerji ve güvenlik boyutlarındaki gelişmelere Rusya Federasyonu'nun nasıl yaklaştığı önem taşımaktadır. Çünkü Moskova, 2015 senesinde Suriye'ye gerçekleştirmiş olduğu başarılı askeri müdahaleden sonra Doğu Akdeniz coğrafyasında oyun değiştirici bir hale gelmiştir. Yine bu çerçevede Kremlin, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Kıbrıs Adası'ndaki kıta sahanlığı ve doğal kaynaklar üzerindeki egemenlik haklarına yakından destek vermiştir.⁴⁷ 2011 senesinde bile henüz Türkiye ve Rusya arasında Suriye ve Kırım anlaşmazlığı bulunmazken ve de Ankara-Güney Lefkoşa arasında deniz yetkilendirme sahaları konusunda ciddi anlaşmazlıklar varken Moskova, Güney Lefkoşa'yı desteklemek için Kıbrıs Adası açıklarına bir grup savaş gemisi göndermiştir ki bunlardan birisi de Amiral Kuznetsov Uçak Gemisi'dir. Rusya'nın bu siyaseti o dönemde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından Türkiye'den gelen tehditlere karşı bir koruma şeklinde değerlendirilerek memnuniyetle karşılanmıştır. Söz konusu destek ortaklaşa olarak Yunanistan ve İsrail tarafından da tartışmasız biçimde değerli bulunmuştur. Moskova açısından Rusya'nın yakın bir müttefiki olan Suriye'de 2011 senesinde bu yana devam eden iç savaş ve Esad Rejimi'nin geleceğindeki belirsizlikler, Güney Lefkoşa'nın stratejik önemini bir kat daha artırmıştır. Şubat 2015'te Rusya'nın Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin limanlarından yararlanmasını öngören bir anlaşma imzalanmıştır. Bunun karşılık olarak Rusya, 2011 senesinde Güney Kıbrıs'a verdiği 2,5 milyar avroluk yardımı yeniden düzenlemiştir. Buna ilaveten o dönemdeki Güney Kıbrıs'ın lideri Nikos Anastasiadis, yukarıdaki anlaşmanın yapıldığı Moskova ziyareti esnasında Rusya'ya yönelik AB yaptırımlarını eleştirmiş ve de iki devlet arasındaki askeri iş birliğinin geliştirileceği taahhüdünü vermiştir. Öte yandan burada Rusya özelinde üstünde durulması gereken bir konu ise Moskova'nın Doğu Akdeniz'e yönelik askeri planlarının ve silahlanma programının kendisinin "Güney Askeri Bölgesi" kavramı çerçevesinde düşünülmesi gerekliliğidir. Bahse konu alan Rusya'nın beş büyük askeri bölgesinden birisi olup kapsadığı alan ölçeğinde en küçüğünü oluşturmaktadır. Güney Askeri Bölge; Güneybatı Rusya, Kuzey Kafkasya, Hazar ve 2014 senesinden bu yana Kırım ile beraber Karadeniz sahilindeki bölgeyi içermektedir. 2014 Ukrayna Krizi süreci ve sonrasındaki Kırım'ın ilhakı, Rusya'nın Güney Askeri Bölgesi'ne yönelik bilincini artırmıştır. Buna müteakiben, Moskova bölge ile ilgili askeri planlarında bir yanda değişiklikler yapmaya başlamışken diğer yandan da Karadeniz Donanması'nın modernizasyonu, Karadeniz sahilindeki deniz üslerinin yenilenmesine ilaveten Kırım'da yeni yatırımlar yapmaya karar vermiştir. Karadeniz Donanması, Rusya'nın Sovyetler Birliği'nden miras aldığı en önemli askeri unsurlardan birisini oluşturmuştur. Karadeniz Donanması'nın sorumluluk sahası Karadeniz'e ilaveten

⁴⁷ Mehmet Bardakçı, "Is a Strategic Partnership between Turkey and Russia Feasible at the Expense of Turkey's Relations with the EU and NATO?", *Comparative Southeast European Studies*, Cilt: 69, No: 4, 535-559, 2021, s. 543.

Akdeniz’i de içermektedir. Şu husus ifade edilebilir ki Rusya’nın Suriye ve Doğu Akdeniz’deki deniz kuvvetleri genel olarak Karadeniz Donanması ve Güney Askeri Bölgesi ile ilişkili unsurlardan meydana gelmektedir.⁴⁸

Rusya, Türkiye’ye Doğu Akdeniz politikalarından ötürü uygulanmaya çalışılan Avrupa Birliği yaptırımlarını eleştirmekte ve bunun bir diplomasi aracı olmadığını, ancak bunu modern bir gerçeklik olarak kabul ettiklerini vurgulayarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilmeyen yaptırımlara karşı her zaman olumsuz tutum takındıklarını vurgulamıştır. Buna ilaveten ilgili tasarrufun, uluslararası bir politikanın temelini oluşturamayacağına altını çizen Rusya, tek tarafı, yasa dışı, saldırgan baskı ve tek bir tarafın çıkarımı önceleyen politikayı kabul etmeyeceklerine dikkati çekmiştir. 2019 senesinde bu tezlerini ortaya koyan Rusya, bölgede bulunan Rosneft gibi önemli enerji şirketleri vasıtasıyla ciddi bir birikimi bulunduğunu belirterek enerji projelerinin ticari olarak uygunluğu düşünülmesi durumunda Doğu Akdeniz’de Türkiye ile iş birliği tesisini düşündüğünü ifade etmiştir. Söz konusu çerçevede Rus ve Türk firmalarının güçlerini birleştirebileceğine işaret eden Rusya, Türkiye’nin Doğu Akdeniz bölgesinde özellikle doğalgaz kaynakları başta olmak üzere bölgesel zenginliklerin paylaşılması yoluyla ilgili coğrafyaya ve de Kıbrıs Adası’na barış getirilmesine yönelik uzun zamandır süren diplomatik girişimlerine de açık destek verdiğinin altını çizmektedir.⁴⁹

Doğu Akdeniz özelinde üzerinde durulduğunda ise, 2011 yılında Rusya, GKRY’nin ilan ettiği parselleri tanyarak bu alanlarda Güney Kıbrıs’ın enerji rezervleri keşfetme hakkının olduğunu kabul etmiştir. Esasında bahse konu alanda bulunan kaynakların gün yüzüne çıkartılarak Avrupa’ya taşınmasının gerçekleştirilmesi, Kremlin’in çıkarlarına aykırılık oluştursa da Moskova buna yönelik herhangi bir karşı tedbir alma tasarrufunda bulunmamaktadır. Bunun sebebi ise Rusya’nın buradaki enerji taşımacılık projelerinin içerisindeki ülkelerle sahip olduğu ekonomik irtibatları, Avrupa’ya yönelik yaptığı enerji ihracatında %2-5’lik küçük bir azalmadan daha öncelikli görülmektedir. Buna ilaveten Doğu Akdeniz doğalgazının transferi için üzerinde konuşulan Doğu Akdeniz boru hattının belirsizliği ve yapılmasındaki zorluklar, Türkiye’nin Libya ile yaptığı anlaşmanın bahse konu girişimin önüne taş koyması, sonuç olarak Rusya’nın bu konuda herhangi bir tasarrufta bulunması gerekli olmadığını göstermektedir. Ayrıca, Moskova, ilgili mevzuda herhangi bir tasarrufta bulunarak Ankara ile arasındaki stratejik ortaklık pozisyonunu, yüksek düzeyli politik ve iktisadi ilişkileri tehlikeye sokmak istememektedir. Nihayetinde günümüz koşullarında ele alındığında Rusya, ilgili konuda bir pozisyon almayı daha düşük görümlü bir politika tatbik etmektedir. Bu bağlamda Kremlin, Beyaz Saray’ın daha çok Rum yanlısı olarak nitelendirildiği bir dönemde daha yansız bir pozisyonda devam etmeyi kendisi açısın-

⁴⁸ Ozan Örmeci-Sina Kısacık, “Cutting the Gordian Knot: Turkish Foreign Policy Towards Cyprus During AK Party Era (2002–2020)”, *Studia I Analizy Nauk O Polityce (Studies and Analyses of Political Science)*, No: 1, 2020, s. 51-53.

⁴⁹ A.e., s. 53-54.

dan uygun görmektedir.⁵⁰ Bu konuda Doğu Akdeniz doğalgazının ticarileştirilmesi bağlamında öne çıkan projelerden birisi durumundaki Türkiye-İsrail Boru Hattı'nın durumu ele alınmalıdır. Eski bir İsraili diplomata göre İsrail şirketleri, mevcut politik şartlar altında Türkiye'yi bir seçenek olarak kullanmayacaklardır ki burada iki gerçekçi seçenek; Mısır'daki sıvılaştırma tesisleri ya da Kıbrıs'taki yeni sıvılaştırma tesisleridir. İsrail gazına en iyi alternatif rotayı bulabilmek için bir denizaltı boru hattı ya da ara bağlantı boru hattının ekonomik ve de teknik yönden fizibilitesinin değerlendirilmesi şarttır. Olumlu yönden bakıldığında taşınacak gazın miktarı senede 10 ila 20 milyar metreküp civarında olacaktır ki bu Avrupa'nın gaz talebinin yaklaşık %2-4'ünü oluşturabilecektir. Ancak ticari olarak Türkiye ve İsrail arasında bir denizaltı boru hattı inşasının maliyeti takriben 6,5 milyar Avro olarak tahmin edilirken, Türkiye ve Yunanistan veya Bulgaristan arasındaki yeni bir hattın inşası da ek bir yatırım gerektirecektir. Nihayetinde Avrupa'da düşen gaz fiyatlarından ötürü bu boru hattı seçeneği ticari olarak uygun görünmemektedir. Bunun paralelindeki bir diğer mesele ise İsrail kanunlarına göre gaz, iç piyasa için belirlenen fiyattan daha düşük bir biçimde İsrail'den taşınamayacaktır. İlgili mevzuu daha da karmaşıklaştıran konu ise Rusya'nın istediği herhangi bir zamanda Avrupa'daki gazın fiyatını düşürebilecek olmasıdır. Bu çerçevede bahsedilmesi gereken bir diğer önemli konu da Rusya'nın İsrail'in gaz sahalarına ve piyasasına iştirak etme istekliliğinin herhangi bir denizaltı gaz boru hattının yapımı çerçevesinde karmaşıklık oluşturabilme ihtimalidir. Sonuç olarak Türkiye ve İsrail arasında bir boru hattının yapımındaki yatırım riskli olabilecek ve oyunda mevcut şartlarda Türkiye'yi dâhil etmek makul değildir. Ancak Doğu Akdeniz Projesi hala gündemdedir. Bu kapsamda bölgenin jeopolitiğindeki değişimleri yansıtmaya yönelik olarak boru hattının yönünün yeniden belirlenmesi için zaman vardır. O zaman geldiğinde Türkiye'nin projenin bir parçası olduğunun yeniden düşünülmesine gerek olacaktır ki bunun sebebi ise Ankara'nın dışlanmasının hiçbir akılcı aktörün bölgesel çıkarına olmayacağı şeklinde ifade edebiliriz.⁵¹

Soğuk Savaş sonrasındaki dönemin ilk senelerinde ABD önderliğindeki Batılı devletler Ortadoğu'daki nüfuzlarını güçlendirirken, Rusya tecrübe ettiği iktisadi ve politik meseleler sebebiyle içine kapanarak bölgeye karşı net bir tavır geliştirememiştir. Washington karşısında eski kuvvetini kaybettiği düşüncesiyle Moskova, Libya'daki gelişmeleri dikkate alarak Suriye'yi bu olumsuzluğu tersine çevirmek için kayda değer bir durum olarak kıymetlendirmiştir. Kaddafi idaresi ve muhalifler arasındaki iç harpte şiddet hadiselerinin yükselmesiyle Libya'ya karşı hava harekâtları gerçekleştiren Batılı devletler ve NATO adı geçen girişimi BM Güvenlik Konseyi (BMGK) kararına dayandırmışlardır. BMGK'nın Mart 2011'deki 1973 numaralı kararı için çekimser oy veren Rusya, Batı ülkelerinin bölgeye karşı yaptığı askeri harekâtlarla kendisini aldatılmış

⁵⁰ Kısacık, *a.g.e.*, s. 158.

⁵¹ Aylin Gürzel-Aka *et. al.*, "The 'new great game' in the Eastern Mediterranean" *Israel Affairs*, Cilt: 38, Sayı: 1, 16-27, 2022, s. 23-24.

gibi görmüştür. İlgili kararı, Moskova'nın öngörmediği bir biçimde yasal bir güvence şeklinde değerlendiren Batılı ülkeler milletlerarası bir ittifakla Kaddafi yönetimine son vermişlerdir. Libya'da o dönem teşkil edilen yeni hükümetin Rusya ve Kaddafi Yönetimi arasındaki tüm askeri-teknik anlaşmaları lağvetmesi Moskova'yı iktisaden ciddi bir zarara uğratmıştır. Bunun üzerine Moskova, Libya hadisesinden elde ettiği deneyim sayesinde Suriye'deki iç harp süresince BMGK'daki veto hakkından istifade etmek suretiyle Suriye'ye yönelik muhtemel bir askeri harekâtı engellemeyi başaramıştır.⁵²

Moskova'nın Şam politikası üzerindeki diğer önemli bir belirleyici unsur ise Orta Doğu coğrafyasındaki askeri ve de iktisadi menfaatleridir. Ocak-Ağustos 2015 döneminde IŞİD ve muhalifler karşısında toprak kaybetmek suretiyle zor duruma düşen Esad yönetiminin yardımına Rusya koşmuştur. Esad rejiminin varlığını sürdürmesi için Eylül 2015'te Suriye İç Harbi'ne doğrudan müdahil olan Moskova bölgedeki politik dengeleri Esad lehine değiştirmiştir. Moskova, Suriye'ye karşı gerçekleştirdiği harekâta Irak ve İran'ın hava sahalarından yararlanırken kara kuvveti olarak ise İran ve Hizbullah'ı kullanacaktı. Moskova'nın Suriye politikasında etkili olan bir diğer unsur ise Suriye'de yönetime karşı mücadele eden radikal dini örgütlerin Rusya'nın milli güvenliğine risk oluşturmasıdır. Burada dini örgütlerdeki militanların Orta Asya ve Kafkasya kökenli olmasına ilaveten ilgili yapılanmaların zaman geçtikçe eski Sovyet alanına doğru ölçek büyüterek bölgeyi etki altına alma ihtimali Rusya'nın toprak bütünlüğü için risk oluşturmaktadır. Kuzey Kafkasya bölgesinde vuku bulan etnik/dini mücadelelerin⁵³ yanı sıra Rusya'da bulunan Müslüman nüfus ele alındığında Kremlin bakımından durum hassasiyet arz etmektedir. Neticede Orta Doğu bölgesindeki aşırı dinci yapılanmaların bölge dışında etkilerini artırma olasılığı, Moskova'nın güvenliğine doğrudan etkilemekte olmasından ötürü Kremlin burada cereyan eden gelişmelere dikkatini yoğunlaştırmaktadır.⁵⁴

Moskova tarafından Şam'a karşı takip edilen politikanın dikkat çekici sacayaklarından birisini ise Suriye'nin Akdeniz kıyısında Tartus Deniz Üssü oluşturmaktadır. Suriye'nin Tartus kentinde konuşlanan söz konusu askeri yapı esasında teknik donanım merkezi görevini ifa ederek Rus gemilerinin bakım ve de onarım işlerinin yapıldığı bir yer hüviyetindedir. Tartus Deniz Üssü, 1971 senesinde Suriye ile gerçekleştirilen bir sözleşme kapsamında Sovyetler Birliği'ne

⁵² Hekimoğlu, *a.g.e.*, s.1413. Michelle Nichols, "Russia, backed by China, casts 14th U.N. veto on Syria to block cross-border aid", Reuters, 20.12.2019, <https://www.reuters.com/article/us-syria-security-un-idUSKBN1YO23V>, (Çevrimiçi 12.01.2022). Michelle Nichols, "Russia, China veto Syria aid via Turkey for second time this week", Reuters, 10.07.2020, <https://www.reuters.com/article/us-syria-security-un-idUSKBN24B2NW>, (Çevrimiçi 12.01.2022).

⁵³ Aytaç Durmaz, "Border Conflicts among Dagestan, Chechnya, Ossetia-Alania and Ingushetia Autonomous Republics", *The Changing Perspectives and "new" Geopolitics of the Caucasus in the 21st Century*, Ed. Serdar Yılmaz-Murat Yorulmaz, Astana Yayınları, Ankara, 2021, s. 71-92. Murat Yorulmaz, "The Caucasus's Security Threats and Challenges in the Context of Conflicts", *The Changing Perspectives and "new" Geopolitics of the Caucasus in the 21st Century*, Ed. Serdar Yılmaz-Murat Yorulmaz, Astana Yayınları, Ankara 2021, s. 119-137.

⁵⁴ Hekimoğlu, *a.g.e.*, s. 1413-1414, Ozan Örmeci-Sina Kısacık, *Rusya Siyaseti ve Rus Dış Politikası: Teorik Çerçeve – Tarihsel Arka Plan – Örnek Olaylar*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 272-277.

tahsis edilmiştir. Bahse konu üs 2008 senesinde Rusya tarafından genişletilerek modernize edilmiş durumdadır.⁵⁵ 2017 senesinde ise Tartus Limanı'ndan Rusya tarafından 49 sene daha kullanılması ve bunu müteakiben her iki tarafın da aynı biçimde sürmesini talep etmesi halinde sözleşmenin 25 sene daha uzatılabileceği mevzusunda Rusya ve Suriye mutabık kalmıştır. Söz konusu gelişmeler Rusya'nın Orta Doğu'da ve Doğu Akdeniz'de kalıcı olma niyetinin göstergeleridir.⁵⁶ Rusya, yakın coğrafyası dışındaki biricik üssü konumundaki Tartus'a büyük ehemmiyet bahşederek Doğu Akdeniz'de teşkil edilebilecek yepyeni enerji oyununda yere sahip olmayı hedeflemektedir. Esad Yönetimi'nin görevden gitmesi halinde ilgili üsse ilaveten Akdeniz'deki menfaatlerinin de ortadan kalkacağını değerlendiren Moskova, Esad'a destek vermeye devam etmektedir. Bunlara ek olarak Rusya, Suriye'nin Lazkiye kenti civarındaki Hmeymim isimli hava üssüne de sahiptir. 2015 senesinde yapılan ve Basil Esad Havalimanı'nı da içeren adı geçen üs kanalıyla Rusya, Suriye'ye karşı askeri harekâtlarını icra etmektedir. 2017 senesinde Rusya ve Suriye arasında yapılan bir anlaşmaya göre Hmeymim hava üssü, Moskova tarafından 49 seneliğine kiralanmış olup her iki tarafın uygun bulması halinde sözleşmenin yirmi beşer senelik dönemlerle uzatımı hususunda anlaşma bulunmaktadır. Rusya, Hmeymim hava üssü vasıtasıyla bölgede hatırı sayılır miktarda harp uçakları, saldırı helikopterleri ve hava savunma sistemleri konuşlandırarak Suriye'deki askeri mevcudiyetini artırmıştır. Asker ve mühimmatı ile hâlihazırda Rus hava üssü konumundaki Hmeymim, Kremlin'in menfaatlerine hizmet eder durumdadır.⁵⁷ Rusya'nın Suriye politikasındaki bir diğer önemli unsur ise iki ülke arasında gerçekleşen silah alışverişidir. 2000 senesinde Vladimir Putin'in devlet başkanı seçilmesini müteakiben savunma sanayisini güçlendiren Rusya, Orta Doğu'daki kadim müttefiki Suriye'ye silah ihracatını da artırmış durumdadır. Moskova, Suriye'de vuku bulan kriz ve istikrarsızlığı lehine çevirerek Esad'a sattığı silahlar kanalıyla büyük iktisadi getiriler sağlamıştır. Esad Yönetimi'nin iktidarda kalmasına dönük olarak elinde bulundurduğu silahlardan bölgede yararlanan Moskova, Tel-Aviv'in tüm muhalefetine ve de baskılarına karşın S-300 füzelelerinin Suriye'ye ihracatını yapmıştır.⁵⁸ Buna ilaveten Kremlin, Suriye'ye düzen-

⁵⁵ Jaime Dettmer, "Russia Expands Military Facilities in Syria", Voice of America, 12.05.2021, https://www.voanews.com/a/middle-east_russia-expands-military-facilities-syria/6205742.html, (Çevrimiçi 11.01.2022).

⁵⁶ Yuras Karmanau, "Naval base in Syria anchors Russia to Mediterranean", Navy Times, 27.09.2019, <https://www.navytimes.com/news/your-navy/2019/09/27/naval-base-in-syria-anchors-russia-to-mediterranean/> (Çevrimiçi 11.01.2022).

⁵⁷ "Russia expands Hmeimim air base bolstering military presence in Syria", The Arab Weekly, 20.08.2020, <https://theArabweekly.com/russia-expands-hmeimim-air-base-bolstering-military-presence-syria>, (Çevrimiçi 12.01.2022). "Russia Deploys Nuclear-Capable Bombers to Syria", Voice of America, 25.05.2021, https://www.voanews.com/a/middle-east_russia-deploys-nuclear-capable-bombers-syria/6206207.html, (Çevrimiçi 12.01.2022).

⁵⁸ "Russia completes delivery of S-300 system to Syria", Reuters, 02.10.2018, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-russia-s300-idUSKCN1MC2FT>, (Çevrimiçi 12.01.2022). Yohann Michel, "Moscow finally delivers on Syria's S-300 ambitions", IISS Military Balance Blog, 05.11.2018, <https://www.iiss.org/blogs/military-balance/2018/11/russia-delivers-s-300-damascus-ambitions>, (Çevrimiçi 12.01.2022).

lediği askerî harekât ertesinde aralarında İran, Irak, Suudi Arabistan, Katar, Mısır, Çin, Hindistan bulunduğu ülkelere yönelik silah satışı artırmış ve bahse konu ülkelerle yeni silah sözleşmelerini değerlendirmeye başlamıştır.⁵⁹ Silah teknolojisini Suriye’de denemek suretiyle yeni yaptığı silahları tanıtmıştır. Orta Doğu coğrafyası Rus silahları açısından en önde gelen piyasa konumundayken, Suriye, adı geçen silah sistemlerinin en önde gelen müşterilerinden birisi olarak ortaya çıkmıştır.⁶⁰

Enerji keşiflerine ilaveten Arap Ayaklanmaları ile fitili ateşlenen politik istikrarsızlık ve güvenlik meselelerinin neticesinde Doğu Akdeniz’in küresel güç rekabetinin dikkat çekici alanlarından biri haline geldiğine inanılmaktadır. ABD’nin eski başkanı Barack Obama’nın askeri itidalin üzerinde durması, riskli bir zayıflık olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Moskova ve Pekin’in nüfuzunun fazla olduğu bazı yerlerde Washington’un uzun dönemli ve yüksek maliyetli etki sahası kurma düşüncesinde bulunmadığı ve bir çeşit kendisini sınırlamaya gittiği savunulmaktadır. Söz konusu çerçevede Washington’un Doğu Akdeniz’de de boş bir alan bırakmış olduğu ve de bu alanı doldurmaya öncelikli adaylar arasında Moskova ve Ankara’nın bulunduğu ifade edilmektedir. Asya’ya Yöneliş ve Önce Amerika politikalarına karşın ABD idarelerinin Doğu Akdeniz’e denge değiştirici ölçüde müdahale etmesi Moskova ve Çin’in bölge ve ötesine uzanan etkinlikleriyle açıklanabilmektedir. Mevcut ABD Başkanı Joe Biden’in dış siyaset değerlendirmelerini paylaştığı açıklamasında Moskova ile olan ilişkilerde benzer düşünceleri barındıran müttefiklerle koalisyon ve de iş birliği içerisinde daha etkin harekette bulunulacağı ifade edilmiştir. Rusya’ya oyuna dâhil etmeksizin Washington’un Doğu Akdeniz’deki tutumu ve Ankara ile münasebetlerinin gidişatını açıklamak kolay değildir. 2019 senesindeki Doğu Akdeniz Güvenlik ve Enerji Ortaklığı Belgesi⁶¹ incelendiğinde Doğu Akdeniz’e Rus tasarruflarının önlenmesine dönük olarak ABD’nin Hasımlarına Yaptırımlarla Karşı Koyma Yasası (CAATSA) alakalı maddelerinin tam olarak tatbiki çağırısı dikkat çekmektedir. Buna ilaveten CAATSA’da Moskova tarafından tedarik edilen askeri donanımın devre dışı bırakılmasına yönelik olarak bölge ülkelerine destek sunulmasına ilaveten Moskova’nın Güney Lefkoşa, Atina ve de Tel-Aviv üstündeki olumsuz etkisine yönelik olarak ABD Dışişleri Bakanı’nca alakalı Kongre komitelerine raporlama yapması gibi maddeler de bulunmaktadır.⁶²

⁵⁹ Dominic Dudley, “Russia Uses Defense Show to try and Boost Arms Sales to Middle East”, Forbes, 24.08.2021, <https://www.forbes.com/sites/dominicdudley/2021/08/24/russia-uses-defense-show-to-try-and-boost-arms-sales-to-middle-east/?sh=5ca56f1a7c9c>, (Çevrimiçi 12.01.2022). Timofey Borisov, “Chapter 4: Russian arms exports in the Middle East- Report Title: Russia’s Return to the Middle East”, Report Subtitle: Building Sandcastles?, 2018, <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep21138.8.pdf?refid=excelsior%3A18e20995c5c29730a00513aeb84a7a62>, s. 36-44, (Çevrimiçi 12.01.2022).

⁶⁰ Hekimoğlu, *a.g.e.*, s. 1413-1414, Örmeci-Kısacık, *a.g.e.*, s. 253-269.

⁶¹ Sina Kısacık-Fahri Erenel, “Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İş birliği Savunma Anlaşması (The Permanent Structured Cooperation- PESCO) ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak”, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı:1, 51-76, 2019, s. 69.

⁶² Ebru İlter Akarçay, “Büyük Güçlerin Rekabetinin Gölgesinde Doğu Akdeniz”, *Doğu Akdeniz: Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası*, Ed. Tayyar Arı, Mesut Hakkı Çaşın, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, s. 229-231.

Moskova ve Washington tarafından bölgede yürütülen mücadelenin askeri sahada da görünür olmasına ilaveten bölgenin güvenlik yapılanmasında daha belirgin bir rol üstlendiği kıymetlendirilmektedir. Bu bağlamda dikkat çekilen olgu ise Doğu Akdeniz'in askerileştirilmesidir. Adı geçen coğrafi alandaki yoğun güvenlik yapılanmasında 6. Filo'nun mevcudiyeti, Rusya'nın Suriye'de bulunan hava ve deniz üsleri, NATO'nun İncirlik Üssü'nden istifade etmesi, Birleşik Krallık'ın Kıbrıs'ta sahip olduğu üsler ile Girit'te bulunan NATO üssü, Fransız uçak gemisi Charles de Gaulle'ün Türk ve Libya hükümetleri arasında deniz sınırı anlaşmasına yönelik karşıt bir girişim olarak bölgede konuşlandırılması söz konusudur. Washington tarafından gösterilen ataletten ötürü Eylül 2015'ten başlayarak Moskova'nın bölgede yükseliş kaydeden askeri operasyonlarının, Washington'ın elindeki politik ve askeri alternatifleri kısıtladığı düşünülmektedir. Doğu Akdeniz coğrafyası, NATO donanmalarının son senelerde büyük bir şekilde boş bıraktıkları bir saha olarak ifade edilmekte ve de ilgili durumun Rus donanmasına bölgesel faaliyetlerde ciddi bir alan açtığı görülmektedir. Buna ilaveten Washington, Yunanistan ve Güney Kıbrıs'ta Moskova ve Pekin'in yükselen sermaye, yatırım ve etkili durumunu engelleme niyetindedir. Güney Lefkoşa'nın Moskova ekseninden çıkartılarak Washington tarafına döndürülmesi ehemmiyet arz etmektedir. İsrail, Güney Kıbrıs ve Yunanistan'ın enerji alanlarında Rus yatırımcı bulma girişimleri devam ederken, Washington Rus firmalarının girişimlerinin Avrupa'nın enerji kaynaklarını farklılaştırma çabalarına zarar vermesi istememektedir. Adı geçen üç ülke Rus yatırımlarını Türkiye ve öncelikli olarak da İsrail açısından öteki bölge ülkeleri ile problemlerinde Moskova'nın politik yardımını sağlama aracı olarak değerlendirmektedirler. Enerji sahasındaki şirketlerin kamu firmaları olmalarının Moskova'nın jeopolitik kararlar vermesine yardımcı olduğuna inanılmaktadır. Moskova'nın MEB'deki doğalgaz yataklarını geliştirme bağlamında Güney Kıbrıs'a destek vermesinin⁶³ yanı sıra Güney Kıbrıs ve de İsrail⁶⁴ doğalgaz kaynağını birleştirerek Gazprom aracılığıyla Avrupa ve milletlerarası piyasalara taşıması ve ihracatını hedeflemesi de burada dikkate değerdir. Öncelikli olarak Tel-Aviv⁶⁵ ve Kahire⁶⁶ ile ilişkilerin geliştiren Moskova, Libya meselesi'nde de aktif rol oynamaya çalışmaktadır.⁶⁷

⁶³ Menelaos Hadjicostis, "Cyprus: Putin 'To Help Ease' Gas Search Tensions With Turkey", AP, 30.07.2020, <https://apnews.com/article/turkey-religion-cyprus-russia-vladimir-putin-0e892b1d5359a9f94ecac9685f3fb46a>, (Çevrimiçi 12.01.2022). Jeffrey Mankoff, "Resource Rivalry in the Eastern Mediterranean: The View from Washington", German Marshall Fund of the United States Policy Brief, 2012, <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep18641.pdf?refreqid=excelsior%3A-7c61057114449efdb59f7fd73ac82dae>, (Çevrimiçi 20.01.2022).

⁶⁴ Hedy Cohen, "Russia Wants Share In Israeli Gas", Globes, 24.04.2016, <https://en.globes.co.il/en/article-russia-wants-share-in-israeli-gas-1001119921>, (Çevrimiçi 11.01.2022).

⁶⁵ Lazar Berman, "Putin Will Maintain Ties with Israel, As Well As Its Enemies", The Times of Israel, October 24.10.2021, <https://www.timesofisrael.com/putin-will-maintain-ties-with-israel-as-well-as-its-enemies/>, (Çevrimiçi 12.01.2022).

⁶⁶ Khalil Al-Anani, "Growing Relations Between Egypt and Russia: Strategic Alliance or Marriage of Convenience?", Arab Center Washington DC, 27.09.2021, <https://arabcenterdc.org/resource/growing-relations-between-egypt-and-russia-strategic-alliance-or-marriage-of-convenience/>, (Çevrimiçi 10.01.2022).

⁶⁷ Akarçay, *a.g.e.*, s. 231-232.

Bu noktada Rusya'nın Libya meselesi bağlamında Türkiye ile ilişkisini biraz detaylandırmak gerekmektedir. Moskova'nın Libya Meselesi'nde Hafter'in tarafında yer alması şununla açıklanabilir: Rusya, Hafter'in kazanması ve Trablus ile Misrata'nın yanı sıra Milli Mutabakat Hükümeti güçlerince kontrol edilen diğer toprakları ele geçirmesi durumunda Kremlin, Libya'nın kendisinde ve onun Münhasır Ekonomik Bölgesindeki petrol ve gaz sahalarının geliştirilmesi konusunda bir taviz almayı bekleyebilir. Çıkarılan hidrokarbonların potansiyel bir alıcısı olarak Avrupa görülmektedir. Nihayetinde teorik olarak eğer Libya Ulusal Ordusu, petrol ve doğalgaz üretimine ilaveten onun hemen satışı ile tüm Libya sahilinde kontrolü tesis edebilirse, Rusya; Avrupa piyasasındaki payını arttırabilecektir. Böyle yapmak suretiyle Rusya, ABD tarafından kendisinin Kuzey Akım 2 boru hattına ve onun inşasında yer alan şirketlere yönelik yaptırımlardan kaynaklanabilecek muhtemel kayıpların bir miktarını tazmin edebilir. Buradaki ana mesele, Rusya'nın Türkiye tarafından desteklenen Milli Mutabakat Hükümeti'nin düşmanı olan Hafter'i Libya'da desteklemesidir. Söz konusu durum, Suriye çatışma alanındaki durumla daha karmaşıklaşmıştır ki burada Türkiye, Eylül 2018'deki Soçi Anlaşmaları çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirmemektedir. O zaman taraflar arasında varılan mutabakata göre 15 Ekim 2018 tarihi itibarıyla burada silahlı muhalefet ve hükümet güçleri arasında bir temas hattı oluşturulması, radikal militanların geri çekilmesi ile 15-20 kilometre derinliğinde bir askersizleştirilmiş bölge tesisi ve aralarında özellikle tüm tanklar, Çok Namlulu Roketatar Sistemleri, 10 Ekim itibarıyla bu bölgeden tüm muhalif grupların silahların geri çekilmesi içermektedir. Ancak gerçekte bu durum olmamış ve Türkiye'nin desteklediği radikal gruplar, yaklaşık bir buçuk yıl boyunca Rusya'nın Hmeymim'deki hava üssüne saldırmışlardır. Bunun sonucunda Aralık 2019'da Suriye hükümeti yanlısı güçler ve Rus silahlı güçlerince İdlib şehrine yönelik bir saldırı başlatılmıştır. Bunun paralelinde doğrudan bir silahlı çatışma riskini önlemek için Moskova ve Ankara, kendi faaliyetlerinde eşgüdüm sağlama üzerinde çalışmışlar ve 5 Mart 2020'de Putin ve Erdoğan arasında gerçekleştirilen toplantıyla tansiyonu düşürmüşlerdir ki burada durumun kontrolden çıkmaması da sayabiliriz. Buna ilaveten Ankara tarafından kontrol edilen Türk Akımı'nın faaliyete geçirilmesi de karmaşıklığa eklenmiş durumdadır.⁶⁸

Bunun bir sonucu olarak Moskova, Ankara ile Suriye'de yaşadığı anlaşmazlıkların iki başkentin Libya'daki ilişkileri üzerinde bozucu bir etkisi olmamasına ya da bunun tam tersi diğer durum için de söylenebilir, hareket etme ihtiyacı duymaktadır. Her iki ülkenin en azından iki yöndeki pozisyonların karşılıklı değerlendirilmesi savunma, dışişleri, istihbarat servisleri ve de her iki devletin liderleri kanalıyla çabaların yüksek seviyeli bir eşgüdümünü gerektirmektedir. Buradaki senaryolardan birisi, Moskova ve Ankara arasında Libya-Suriye konularında pozisyonların değişimi olabilir. Ancak bunu başarmak çok zor olacaktır çünkü Kuzey Suriye'deki anlaşmazlıkta sadece üç

⁶⁸ K.S. Strigunov v.d., "Energy market wars as a factor of military-political escalation in Eastern Mediterranean region: A Russian perspective", *Cogent Social Sciences*, Cilt: 8, Sayı: 1, 1-17, 2022, s. 10.

taraf olursa örneğin Moskova, Şam ve Ankara, Libya'daki durum Hafter'in çeşitli destekçileri tarafından karmaşık hale getirilebilecektir. Libya'daki askeri durum şunu göstermektedir ki Berlin anlaşmaları, Libya'daki durumdaki gerginliğin azaltılmasında ciddi bir engel olarak görünmemektedir. Nihayetinde Libya Krizi'nin siyasi ve diplomatik yollarla çözüme kavuşturulması olası görünmemektedir. Buna ilaveten aynı askeri ve politik durumu korumaya yönelik alternatif teorik senaryoda uzun sürmeyecektir çünkü anlaşmazlığın içerisindeki doğrudan ya da dolaylı katılımcılar arasında çok fazla zıtlık bulunmaktadır ki burada her bir taraf krizin çözümünü kendi çıkarı çerçevesinde görmek istemektedir. Libya ve Suriye'deki iki çatışmanın birbiri ile arasındaki muhtemel ilişki dikkat çekmektedir. Hafter tarafından bakıldığında, ateşkes rejiminin fiili olarak gözlemlenmemesi ve Libya çatışma bölgesindeki silah tedarikine yönelik mevcut ambargodan ötürü Suriye'deki durumdan avantaj sağlanmaması çok mantıksız bir hareket olacaktır. İdlib'deki kriz büyüdükçe Libya Ulusal Ordusu, Berlin anlaşmalarına rağmen askeri operasyonlar yürütebilecektir. Bölgede Rus hava kuvvetleri ve özel güçlerince desteklenen Suriye Arap Ordusu'nun ilerleyişini durdurmak ve bölgedeki terörist yapılanmayı ortadan kaldırmak için Türkiye'nin mümkün olduğunca çok direnişçiye ihtiyacı vardır. Fakat bunların düşük seviyedeki eğitiminden ötürü, Ankara düzenli olarak kendi askeri gücü ile desteklediği militanları bir araya getirmektedir. Türk ve Suriye'deki Türkiye yanlısı birimler üzerindeki saldırılar Esad yanlısı güçlerin ilerleyişini durdurmak için Suriyeli direnişçilerin Ankara tarafından desteklenmesini gerektirmektedir ki buradaki askeri operasyonların finansal maliyeti Türkiye'nin savunmasızlığını / kırılganlığını göstermekte olup ilgili durum Hafter tarafından Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin pozisyonlarına bir saldırı düzenlenmesi için kullanılabilir.⁶⁹

Yukarıdaki gelişmeler paralelinde Ankara-Washington hattındaki en fazla meydan okuyucu konulardan birisini, Ankara ve Moskova'nın zıt hedeflerine karşın sık cereyan eden iş birliği çabalarından kaynaklanmaktadır. Doğu Akdeniz coğrafyasındaki gelişmeler, Ankara-Moskova eşgüdümünü görünür kılmaktadır. Moskova'nın Astana Süreci ve ivedi olarak Ankara ile tesis ettiği iş birliğindeki uzun dönemli hedefi⁷⁰, Washington'ın Doğu Akdeniz'deki hâkimiyetini mümkün kılan müttefiklik yapılanmasının ayarları ile oynamak ve bunu münhasır müttefiklik düzeni ile ikame etmek şeklinde ifade edilmektedir. Bu noktada Rusya'nın Suriye hava sahasını Türk Hava Kuvvetleri'ne açması ve de yeşil ışık vermesi sayesinde Türkiye IŞİD'i ortadan kaldırmak ve YPG'yi Suriye-Türkiye sınırı boyunca Fırat'ın doğusuna atmaya amaçlayan Fırat Kalkanı Operasyonu'nu yaz 2016'da 2018 senesinin başlarında Zeytin Dalı Operasyonu'nu ve sonbahar 2019'da ise Barış Pınarı Harekâtı'nı gerçekleştirebilmiştir. Buna ilaveten Ankara ve Moskova, Suriye'de IŞİD'e karşı mücadelede kısmen iş birliği gerçekleştirmişlerdir ki burada her iki ülkede kendi çıkarları doğrultu-

⁶⁹ Strigunov, *a.g.e.*, s. 10-11.

⁷⁰ Seçkin Köstem, "Russian-Turkish cooperation in Syria: geopolitical alignment with limits". *Cambridge Review of International Affairs*, 2020, s.1-23.

sunda hareket etmişlerdir.⁷¹ Öte yandan burada vurgulanması gereken konu; Moskova ve Ankara, Astana Süreci çerçevesinde Suriye Krizi'nde bir nevi yakınlaşma tecrübe etseler de halen aralarında bazı konularda farklılıklar söz konusudur. Bunlar; Türk destekli muhalefetin rolü, Suriyeli Kürtler ve Suriye'nin geleceğinde Suriye devlet başkanı Beşar el-Esad'ın rolüdür. Esad'ın gelecekteki statüsü konusunda, Rusya; Suriye'de sivil savaş bittikten sonra Esad'ın görevde kalması gerektiği konusunda ısrarcıyken, Türkiye; Esad'ın Suriye'nin geleceğinde rol oynamasına kesinlikle karşı çıkmaktadır. Buna ilaveten Rusya; İslamcı hareketlere karşı çok hassas olup Türkiye tarafından desteklenen Suriyeli bazı muhalif grupları radikal İslamcı olarak değerlendirmektedir. Bunun yanı sıra Putin, Mısır ordusunun laik başı olan ve darbeye iktidara gelen Abdülfettah el-Sisi'ye destek verirken, Erdoğan; devrilen ılımlı İslamcı hükümetin başı olan Muhammed Mursi'yi desteklemiştir. Libya Krizi'nde de Ankara ve Moskova anlaşmazlık yaşamaktadırlar. Türkiye, Trablus'ta uluslararası tanınırlığı bulunan Milli Mutabakat Hükümeti'ni desteklemektedirken, diğer yandan Rusya, Tobruk merkezli Abdullah el-Thini liderliğindeki Temsilciler Meclisi ve onun silahlı gücü olan kendine özgü Halife Haftar önderliğindeki Libya Ulusal Ordusu'nu desteklemektedir. Suriyeli Kürtler konusu Rusya ve Türkiye arasındaki bir diğer anlaşmazlık konusunu oluşturmaktadır. Rusya'nın her zaman Kürtler ile özel bir ilişkisi olmuştur. Geçtiğimiz zaman boyunca Rus karar alıcıları Kürtleri, düşmanlarına karşı bir araç / kaldıraç olarak görme eğiliminde olmuşlardır. 1980lerden başlayarak önce Sovyetler Birliği daha sonrasında ise Rusya, PKK'yı desteklemiş ve de onu Türkiye'ye karşı bir baskı unsur olarak kullanmıştır. Washington'ın aksine Moskova hiçbir zaman PKK'yı terörist bir örgüt olarak ilan etmemiştir. Rusya'nın Kürtlere yönelik geleneksel politikası ile paralel olarak Putin, aralarında PYD/YPG'nin olduğu Kuzey Suriye'deki Kürtler üzerinde Rusya'nın etkisini sağlamaya çalışmaktadır. Öte yandan Türkiye açısından ülke içerisinde yasa dışı ilan edilen Kürt terör örgütü PKK ile Suriye'deki PYD/YPG arasında herhangi bir fark yoktur. Aynı zamanda Putin, yeni Suriye devletinde Kürtlere bir miktar özerklik verilmesinden yanadır. Rusya'dan gelen yeşil ışığın ardından PYD, Şubat 2016'da Moskova'da bir temsilcilik ofisi açmıştır.⁷² Bütün bunlara karşın Ankara'nın Doğu Akdeniz bölgesinde talep ettiği desteğin sağlanamamasından ötürü ikili münasebetlerde çeşitli problemler tecrübe ettiği Washington'ı Moskova ile dengelediğine inanılmaktadır. Bu bağlamda mevcut ABD Dışişleri Bakanı Anthony Blinken atanmadan evvel Ankara'yı birçok yönden müttefiklik ruhuna aykırı hareket etmekle suçlamış ve de stratejik/sözde stratejik müttefik biçiminde adlandırdığı Ankara'nın en önde gelen stratejik rakipleri biçiminde kıymetlendirdiği Moskova ile uyum içerisinde faaliyetlerde bulunmasını benimsenemez olarak gördüğüne işaret etmiştir.⁷³

⁷¹ Bardakçı, *a.g.e.*, s. 542.

⁷² *A.e.*, s. 543-544.

⁷³ İlater-Akarçay, *a.g.e.*, s.233. "Blinken Urges Turkey to Give up Russian S-400 System", Radio Free Europe / Radio Liberty, 24.03.2021, <https://www.rferl.org/a/blinken-urges-turkey-to-give-up-russian-s-400-system/31167588.html>, (Çevrimiçi 10.01.2022).

5. Sonuç

Doğu Akdeniz, Ortadoğu bölgesel güvenlik komplekslerine ait sorunları, Avrupa bölgesel güvenlik kompleksine ulaştıran bir geçiş bölgesidir. Arap Baharı sonrası değişen yönetimler, Suriye İç Savaşı, terörizm gibi güvenlik temelli sorunlar -coğrafi yakınlığın da etkisiyle- Avrupa'nın bölgeye müdahil olmasına ve beraberinde müdahalesine zemin hazırlamış; bunlara ilave olarak Doğu Akdeniz'in enerji kaynaklarının paylaşımı hususu bölgeyi daha karmaşık bir hale sokmuştur.

Bu çerçevede Doğu Akdeniz'in kıyıdaş devletlerinden Yunanistan ve GKRY, jeofobik bir yaklaşımla, yumuşak güç unsurlarını kullanarak çok yönlü diplomatik hamlelerle Türkiye'yi izole etmeye ve çevrelemeye yönelik politikalar takip etmiştir. İki devlet, 19. yüzyılın son çeyreğinde Almanya'nın Fransa'ya karşı uyguladığı yalnızlaştırma politikasına benzer bir şekilde, bölge ülkeleriyle çeşitli ittifaklar kurmuşlardır. "İttifaklar sistemi", gerek askeri güvenlik gerekse enerji birliktelikleri şeklinde teşekkül etmiştir. Ayrıca bölge ülkeleri tarafından "DAGF" adı altında bir enerji birliği oluşturulmuş, diğer taraftan Türkiye'nin dışlandığı EastMed boru hattı projesinin hayata geçirilmesine yönelik adımlar atılmıştır. Bölge ülkelerinin de her birinin MEB ilan etmesi karşısında Türkiye, Doğu Akdeniz'de sadece KKTC ile deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşması yapmıştır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de karar verme süreçlerinde geç kalmasının ve yalnızlaştırılmasının arka planında, bölge ülkelerin iç politikalarına müdahale etmesinin, dış politikasında etnik veya dinsel-mezhepsel yaklaşımlar sergilemesinin etkisi olmuştur. Bölgedeki oluşumlara Türkiye, Libya ile deniz yetki alanlarına ilişkin mutabakat yaparak karşılık vermiştir. Ancak bu yerinde hamlenin etkinliği ve yürürlükte kalması, Libya'daki iç politika gelişmeleri ile doğru orantılıdır.

Bu kapsamda Türkiye'nin, İsrail, Mısır ve Suriye ile ilişkilerini normalleştirmeyi müteakip -Libya örneğinde olduğu gibi- bu ülkelerle de mutabakat anlaşmaları yapmasının, Doğu Akdeniz'de MEB ilan etmesinin, Yunanistan-GKRY ikilisinin Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi yalnızlaştırmak için giriştiği ittifaklar sistemine, aynı şekilde bölge ülkeleriyle çok yönlü ittifaklar kurarak karşılık vermesinin ve kalıcı alternatifler yaratmasının uygun olacağı değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, Atatürk dönemi dış politikasına benzer bir şekilde, akılcı, gerçekçi, kıyıdaş devletlerin içişlerine karışmayan, barışçı bir politikanın uygulanması halinde sürecin Türkiye lehine dönmesi mümkün görülmektedir. Bununla birlikte, uluslararası hukukun genel ilkeleri her platformda dile getirilmeli, kıyıdaş devletlerin KKTC ile "hakça paylaşım" ilkesi doğrultusunda anlaşma yapmaları halinde, GKRY ile yaptıkları antlaşmadan daha fazla deniz alanına sahip olacakları çeşitli vesilelerle ifade edilmelidir. Belirtilen diplomatik hamlelerin, bilahare KKTC'de bir deniz üssü kurulmasıyla askeri anlamda da taçlandırılabilceği, bir alternatif olarak göz önünde tutulmalıdır.

Rusya'ya gelince, Çarlık döneminden bu yana sıcak denizlere erişmeyi temel dış ve güvenlik politikalarının önceliklerinden birisi olarak belirleyen

özellikle Soğuk Savaş döneminde Suriye ile geliştirdiği kapsamlı ilişkiler sayesinde Doğu Akdeniz’de varlık göstererek etkili olmaya çalışmıştır. 2010’lu yılların başında Tunus’ta başlayarak Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerine yayılan Arap Ayaklanmaları’nın etkilerinin en çok hissedildiği iki ülke arasında Suriye ve Libya’yı saymak mümkündür. Suriye’de günümüzde düşük seviyeli olarak süren iç savaşın başlangıcından bugüne kadar Şam Rejimi’ne son derece geniş kapsamlı politik, diplomatik, askeri ve ekonomik destekler sunan Moskova Yönetimi, gerekli durumlarda Esad Rejimi’nin talebi ve de onu korumak maksadıyla sahaya tüm güçleriyle inmek konusunda çekinceli davranmamıştır. Türkiye ve İran ile Astana Süreci’ne ilaveten çeşitli mutabakatlar gerçekleştirmek suretiyle buradaki etkinliğini sürdürmektedir. Buna ilaveten Suriye’ye verdiği kapsamlı desteğin bir neticesi olarak bu ülkede deniz ve hava üsleri elde eden Rusya, Suriye’nin deniz aşırı bölgesindeki enerji kaynaklarının işletilmesinde de ana üstlenici durumdadır. Suriye’de sahip olduğu imtiyazları korumak maksadıyla önümüzdeki senelerde de Rusya’nın bu ülke üzerinde etkili olarak Doğu Akdeniz’de dikkate alınması gereken bir aktör konumunu koruyacağı saptanabilir.

Öte yandan Libya’ya geldiğimizde ise burada BM tarafından tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti’ni desteklemeyi tercih etmeyen Moskova onun yerine Halife Hafter güçlerine destek sağlamaktadır. Türkiye ile bu konuda ciddi anlaşmazlıklar yaşayan Rusya, Hafter’e destek sağlamak suretiyle bu ülkenin enerji kaynakları ve siyasi sistemi üzerinde etkinliği hedeflemektedir.

Bütün bu parametreler çerçevesinde düşünüldüğünde özellikle 2000’li yıllarda enerjiden savunma sanayisine uzanan geniş bir ölçekte çok boyutlu ilişkiler geliştiren Türkiye ve Rusya arasında Dağlık Karabağ, Ukrayna, Gürcistan ve de Doğu Akdeniz özelinde Suriye ve Libya meselelerinde ciddi anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Bu anlaşmazlıklardan ötürü zaman zaman gerginlik yaşayan Ankara ve Moskova, ikili ilişkilere zarar vermeden, karşılıklı konuşma masasını devirmeden bir orta yol bulmaya çalışmaktadırlar. Aralarında bu kadar kapsamlı ilişkiler bulunan Türkiye ve Rusya’nın her zaman her konuda tam bir mutabakata varması ya da birbirlerine karşı düşmanlık göstermesi uluslararası ilişkilerin gerçekçi doğası göz önünde bulundurulduğunda işin doğasına aykırılık teşkil etmektedir. Çünkü buradaki esas mesele iki ülke arasında Suriye ve Libya konularındaki çekişmelerin karşılıklı çıkarları olumlu ya da olumsuz yönde etkileyip etkilemeyeceğidir. Doğu Akdeniz’de toplam keşif edilen ya da keşfedilmesi öngörülen rezervlerin ticarileştirilmesinin kendisinin dünya enerji piyasasındaki hâkim konumuna zarar vermeyeceğinin bilincinde olan Moskova, buna yönelik somut tasarruflarda bulunmamaktadır. Bunda Doğu Akdeniz’de ülkeler arasında bahse konu kaynakların piyasaya sunumu konusunda yaşanan geniş ölçekli rekabetin ve hatta çatışmanın önümüzdeki senelerde de devam edeceğine dair bir düşünce Kremlin’de mevcuttur.

Sonuç olarak Türkiye ve Rusya, Doğu Akdeniz bölgesinde enerji ve de askeri güvenlik konularında dönem dönem anlaşmazlık yaşasalar da aralarında

ikili ilişki masasını devirmeyi tercih etmemekte onun aksine “Selective Engagement –Seçici İlişki” merkezli bir politika yürütmeyi sürdürmektedir. Önümüzdeki senelerde Doğu Akdeniz’de vuku bulabilecek muhtemel konjonktürel gelişmeler, Ankara ve Moskova arasında bu bölge özelinde geliştirilebilecek ilişkilerin muhteviyatının evriminde ana belirleyici unsuru teşkil edeceği öngörülmektedir.

Kaynakça

- AL-ANANİ, Khalil: “Growing Relations between Egypt and Russia: Strategic Alliance or Marriage of Convenience?” Arab Center Washington DC, 27.09.2021, <https://arabcenterdc.org/resource/growing-relations-between-egypt-and-russia-strategic-alliance-or-marriage-of-convenience/>, (Çevrimiçi 10.01.2022).
- AKBAYIR, Merve- SAVAŞ, Cem: “Bölgesel Güvenlik Kompleksi Kuramı’nda Yalıtıcı Kavramı: Doğu Akdeniz ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, 21(2), 226-244, 2021.
- BARDAKÇI, Mehmet: “Is a Strategic Partnership between Turkey and Russia Feasible at the Expense of Turkey’s Relations with the EU and NATO?”, *Comparative Southeast European Studies*, 69(4), 535–559, 2021.
- BERMAN, Lazar: “Putin Will Maintain Ties with Israel, As Well As Its Enemies”, The Times of Israel, 24.10.2021, <https://www.timesofisrael.com/putin-will-maintain-ties-with-israel-as-well-as-its-enemies/>, (Çevrimiçi 12.01.2022).
- “Blinken Urges Turkey to Give up Russian S-400 System”, Radio Free Europe / Radio Liberty, 24.03.2021, <https://www.rferl.org/a/blinken-urges-turkey-to-give-up-russian-s-400-system/31167588.html>, (Çevrimiçi 10.01.2022).
- BORİSOV, Timofey: (2018). “Chapter 4: Russian arms exports in the Middle East. Report Title: Russia’s Return to the Middle East. Report Subtitle: Building Sandcastles?”, 2018, <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep21138.8.pdf?refreqid=excelsior%3A-18e20995c5c29730a00513aeb84a7a62>, (Çevrimiçi 12.01.2022).
- BULUT, Mevlüt-BULUT, Seher: “Türkiye ve Libya Arasında Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası: Anlaşmanın Türkiye-İsrail İlişkilerinin Geleceğine Muhtemel Etkileri”, *Bilge Strateji*, 12(22), 25-52, 2021.
- COHEN, Hedley: “Russia wants share in Israeli gas”, Globes, 24.04.2016, <https://en.globes.co.il/en/article-russia-wants-share-in-israeli-gas-1001119921>, (Çevrimiçi 11.01.2022).
- ÇETİNKAYA, Behlül- YILMAZ, Mehmet Şah- KABAKCI Fuat: “Bakan Çavuşoğlu: Amerikan yönetimi Kongre’ye mektup yollarken ya da Amerikan halkına bilgi verirken doğruyu söylemiyor”, Anadolu Ajansı (AA), 09.10.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/bakan-cavusoglu-amerikan-yonetimi-kongreye-mektup-yollarken-ya-da-amerikan-halkina-bilgi-verirken-dogruyu-söylemiyor/2387278>, (Çevrimiçi 10.01.2022).
- ÇİÇEKÇİ, Ceyhun: “Dış Politikada Ulusal Güvenliğin Tahakkümü: İsrail’in Doğu Akdeniz Politikasında Militarizm”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 8(1), 119-157, 2021.
- DETTMER, Jaime: “Russia Expands Military Facilities in Syria”, Voice of America, 12.05.2021, https://www.voanews.com/a/middle-east_russia-expands-military-facilities-syria/6205742.html, (Çevrimiçi 11.01.2022).
- “Doğu Akdeniz satrancı”, Cumhuriyet, 15.12.2019, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dogu-akdeniz-satrancı-1708313>, (Çevrimiçi 11.01.2022).
- DUDLEY, Dominic: “Russia Uses Defense Show to try and Boost Arms Sales to Middle East”, Forbes, 24.08.2021, <https://www.forbes.com/sites/dominicdudley/2021/08/24/russia-uses-defense-show-to-try-and-boost-arms-sales-to-middle-east/?sh=5ca56f1a7c9c>, (Çevrimiçi 12.01.2022).

- DUMAN, Selçuk: “Emperyalizmin Gölgesinde Libya Sorunu”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 17(66), 301-319, 2020.
- ERİŞ, Özgür Ünal: “Doğu Akdeniz Enerji Denkleminde Türkiye'nin Yeri”, *Avrupa Birliği Politikaları Dergisi*, 3(2), 17-21, 2019.
- ERENEL, Fahri-Soydemir, Abdullah: Türkiye'nin Saldırgan Realizme Karşı Doğu Akdeniz'deki Güvenlik Stratejileri”, *Doğu Akdeniz: Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası*, Ed. Tayyar Arı-Mesut Hakkı Çaşın, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2021.
- GÜLLER, Mehmet Ali: “Doğu Akdeniz'de Geri Çekilme”, *Cumhuriyet*, 11.10.2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/mehmet-ali-guller/dogu-akdenizde-geri-cekilme-1875740>, (Çevrimiçi 11.01.2022).
- GÜNEY, Nurşin Ateşoğlu: Batılı Ülkelerin Doğu Akdeniz Politikaları, *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, Ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman-Burhanettin Duran, SETA Yayınları, 129-158, 2020.
- GÜRZEL-AKA, Aylin G.- BOZOĞLU, Aslıhan Engin-HASHİMOV, Isbandiyar- PULHAN, Afet: “The 'New Great Game' In The Eastern Mediterranean. *Israel Affairs*, 28(1), 16-27, 2022.
- HADJICOSTIS, Menelaos: “Cyprus: Putin 'To Help Ease' Gas Search Tensions With Turkey”, *AP*, 30.07.2020, <https://apnews.com/article/turkey-religion-cyprus-russia-vladimir-putin-0e892b1d5359a9f94ecac9685f3fb46a>, (Çevrimiçi 12.01.2022).
- HATİPOĞLU, Esra: “Türkiye, Birleşmiş Milletler ve Doğu Akdeniz Sorunu” *Doğu Akdeniz: Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası*, Ed. Tayyar Arı, Mesut Hakkı Çaşın, İdeal Kültür Yayıncılık, 27-41, İstanbul 2021.
- HEKİMOĞLU, Kübra Çağlar: “Suriye Krizi Bağlamında Rusya'nın Suriye Politikası”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(4), 1405-1422, 2021.
- “Kanuni Sondaj Gemisi Sondaja Hazırlanıyor”, *Bloomberg HT*, 06.12.2020, <https://www.bloomberght.com/kanuni-sondaj-gemisi-sondaja-hazirlaniyor-2270076>, (Çevrimiçi 10.01.2022).
- KARACA, Kayhan: “Fransa Doğu Akdeniz'e Yerleşiyor” *Deutsche Welle*, 13.02.2019, <https://www.dw.com/tr/fransa-do%C4%9Fu-akdenize-yerle%C5%9Fiyor/a-47490681>, (Çevrimiçi 13.01.2022).
- KARMANAU, Yuras: “Naval base in Syria anchors Russia to Mediterranean”, *Navy Times*, 27.09.2019, <https://www.navytimes.com/news/your-navy/2019/09/27/naval-base-in-syria-anchors-russia-to-mediterranean/>, (Çevrimiçi 11.02.2022).
- “Kıbrıs, Türkiye'yi ikinci kez İtalyan sondaj gemisini engellemekle suçluyor”, *BBC*, 23.02.2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43168271>, (Çevrimiçi 19.01.2022).
- KKTC Enformasyon Dairesi, “Başbakan Tatar: Fransa'nın GKRY'ye askeri desteği barışa değil gerginliğin artmasına hizmet eder”, <https://pio.mfa.gov.ct.tr/basbakan-tatar-fransanın-gkryye-askeri-destegi-barisa-degil-gerginligin-artmasına-hizmet-eder>, (Çevrimiçi 12.01.2022).
- KISACIK, Sina: 21. Yüzyılda Türkiye'nin Doğu Akdeniz Enerji Güvenliği Politikaları: Çatışma mı Yoksa İş birliği mi?, *Doğu Akdeniz, Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası*, Ed. Tayyar Arı-Mesut Hakkı Çaşın, İdeal Kültür Yayıncılık, 239-260, 2021.
- KISACIK, Sina: “Çatışma-İş Birliği Ekseninde İlerleyen Türkiye-Rusya İlişkilerinde Farklaşan Kıbrıs Politikalarına Bir Bakış” *UPA Strategic Affairs*, 2(2), 123-166, 2021.
- KISACIK, Sina - ERENEL, Fahri: “Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması (The Permanent Structured Cooperation-PESCO) ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak”, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(1), 51-76, 2019.
- KONGAR, Emre: “Suriye ile Neden Savaşıyoruz?”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18.02.2016, <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/emre-kongar/suriye-ile-neden-savasiyoruz-483139>, (Çevrimiçi 11.01.2022).

- KÖSTEM, Seçkin: "Russian-Turkish cooperation in Syria: geopolitical alignment with limits", *Cambridge Review of International Affairs*, 1-23, 2020.
- KURUNÇ, Kamer: "Mısır'dan Libya Sınırına Yakın Yeni Donanma Üssü", *SavunmaSanayiST*, 03.07.2021, <https://www.savunmasanayist.com/misir-yeni-donanma-ussu-3-temmuz/>, (Çevrimiçi 15.01.2022).
- KURUNÇ, Orhan ve RABİNOVİTCH, Ari: "Israel-Turkey gas pipeline discussed as European alternative to Russian energy". *Reuters*, 29.03.2022, (Çevrimiçi), <https://www.reuters.com/business/energy/israel-turkey-gas-pipeline-an-option-russia-wary-europe-sources-2022-03-29/>, 30.03.2022.
- MANKOFF, Jeffrey: "Resource Rivalry in the Eastern Mediterranean: The View from Washington" *German Marshall Fund of the United States Policy Brief*, 2012, <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep18641.pdf?refreqid=excelsior%3A7c61057114449efdb59f7fd73ac82dae>, (Çevrimiçi 15.01.2022).
- "Fransa, Güney Kıbrıs'a Deniz Üssü Kuruyor", *Marinedeal News*, 21.05.2019, <https://www.marinedealnews.com/fransa-guney-kibrisa-deniz-ussu-kuruyor>, (Çevrimiçi 15.02.2022).
- MİCHEL, Yohann: "Moscow finally delivers on Syria's S-300 ambitions", *IISS Military Balance Blog*, 05.11.2018, <https://www.iiss.org/blogs/military-balance/2018/11/russia-delivers-s-300-damascus-ambitions>, (Çevrimiçi 12.01.2022).
- NİCHOLS, Michell: "Russia, backed by China, casts 14th U.N. veto on Syria to block cross-border aid" *Reuters*, 20.12.2019, <https://www.reuters.com/article/us-syria-security-un-idUSKBN1YO23V>, (Çevrimiçi 12.01.2022).
- NİCHOLS, Michelle: "Russia, China veto Syria Aid Via Turkey for Second Time This Week", *Reuters*, 10.07.2020, <https://www.reuters.com/article/us-syria-security-un-idUSKB-N24B2NW>, (Çevrimiçi 12.01.2022).
- ÖRMECİ, Ozan - KISACIK, Sina: "Cutting the Gordian Knot: Turkish Foreign Policy Towards Cyprus During AK Party Era (2002-2020)" *Studia I Analizy Nauk O Polityce (Studies and Analyses of Political Science)*, 1, 21-64, 2020.
- ÖRMECİ, Ozan - KISACIK, Sina: *Rusya Siyaseti ve Rus Dış Politikası: Teorik Çerçeve - Tarihsel Arka Plan - Örnek Olaylar*, 1. Basım, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.
- ÖZGEN, Cenk: Türkiye'nin Kıbrıs'taki Askeri Varlığı, *Doğu Akdeniz: Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası*, Ed. Tayyar Arı-Mesut Hakkı Çaşın, İdeal Kültür Yayıncılık, 311-329, 2021.
- STRİGUNOV, K. S. - MANOİLO, A. V - ROZHİN, B. A. - SİMONS, G.: "Energy market wars as a factor of military-political escalation in Eastern Mediterranean region: A Russian perspective", *Cogent Social Sciences*, 8(1), 1-17. 2022.
- ŞAHİN, İsmail - GÜNAR, Altuğ: "Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Siyaseti", *Doğu Akdeniz: Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası*, Ed. Tayyar Arı, Mesut Hakkı Çaşın, İdeal Kültür Yayıncılık, 43-66, İstanbul 2021.
- TAMÇELİK, Soyalp: "Türkiye-KKTC İlişkileri ve Ege Denizi'yle İlgili Kavramsal Güvenlik Analizi", *Ege Jeopolitiği Cilt:1*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, Dimitrios Ioannidis, , Nobel Yayıncılık, 879-913, Ankara 2020.
- "Russia completes delivery of S-300 system to Syria", *Reuters*, 02.10.2018, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-russia-s300-idUSKCN1MC2FT>, (Çevrimiçi 12.01.2022).
- "Russia Deploys Nuclear-Capable Bombers to Syria", *Voice of America*, 25.05.2021, https://www.voanews.com/a/middle-east_russia-deploys-nuclear-capable-bombers-syria/6206207.html, (Çevrimiçi 12.01.2022).
- "Russia expands Hmeimim air base bolstering military presence in Syria", *The Arab Weekly*, 20.08.2020, <https://theArabweekly.com/russia-expands-hmeimim-air-base-bolstering-military-presence-syria>, (Çevrimiçi 12.01.2022).

- The British Army (t.y.), “Deployments Cyprus”, <https://www.army.mod.uk/deployments/cyprus/>, (Çevrimiçi 12.01.2022).
- Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı (t.y.), “Akdeniz Kalkanı Harekâtı”, <https://www.dzkk.tsk.tr/Harekat/icerik/akdeniz-kalkani-harekati>, (Çevrimiçi 12.01.2022).
- Türk Dışişleri Bakanlığı. (t.y.), “Türkiye-Libya Siyasi İlişkileri”, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-libya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (Çevrimiçi 09.01.2022).
- TİRYAKİOĞLU, Muhsin Barış: “Doğu Akdeniz’de enerji denklemi-1”, Anadolu Ajansı, 09.05.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-enerji-denklemi-1/1474137>, (Çevrimiçi 09.01.2022).
- TOP, Furkan Naci: “Atina’da Yunanistan, GKRY, İsrail ve ABD arasında enerji zirvesi”, Anadolu Ajansı, 07.08.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/atinada-yunanistan-gkry-israil-ve-abd-arasinda-enerji-zirvesi/1551956>, (Çevrimiçi 10.01.2022).
- TPAO. (t.y.), “Faaliyet Alanları-Deniz”, <https://www.tpaogov.tr/deniz>, (Çevrimiçi 10. 01. 2022).
- TPIC. (t.y.), “Offshore Sismik Hizmetleri”, <https://www.tpic.com.tr/tr/faaliyetler/sismik-arama-hizmetleri/offshore-sismik-hizmetleri>, (Çevrimiçi 10.01.2022).
- TAGLIAPIETRA, Simone - ZACMANN, Georg: “Egypt: The catalyst for a new Eastern Mediterranean gas hub?” Bruegel, 30.11.2015, <https://www.bruegel.org/2015/11/egypt-the-catalyst-for-a-new-eastern-mediterranean-gas-hub>, (Çevrimiçi 17.01.2022).
- U.S. Geological Survey – USGS (2010), “Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean. World Petroleum Resources Project Fact Sheet 2010-3014”, <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf>, (Çevrimiçi 17.01.2022).
- ÜLGER, İrfan Kaya: Deniz Yetki Alanları, Enerji Kaynakları İhtilafı ve Eastmed Projesi, *Doğu Akdeniz: Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası*, Ed. Tayyar Arı ve Mesut Hakkı Caşın, İdeal Kültür Yayıncılık, 153-173, 2021.
- YAYCI, Cihat: “Türkiye ve KKTC’nin Doğu Akdeniz’de Münhasır Ekonomik Bölgeleri”, *Ege Jeopolitiği Cilt:1*, Ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, Dimitrios Ioannidis, Nobel Yayıncılık, 914-931, Ankara 2020.
- YEŞİLYURT, Nuri: “2011 Sonrasında Türkiye-Mısır İlişkilerinde Yaşanan Ani Yükseliş ve Sert Düşüşü Anlamak”, *Siyasal: Journal of Political Sciences*, 9(2), 337-365, 2020.
- YILDIZ, Melih: (2020) Doğu Akdeniz’de Askeri Güç Dengesi ve Türkiye, *Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları*, Ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman, Burhanettin Duran, SETA Yayınları, 93-127, 2020.
- “Yunan medyası: ABD EastMed’i desteklemiyor”, TRT Haber, 09.01.2022, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/yunan-medyasi-abd-eastmedi-desteklemiyor-643361.html>, (Çevrimiçi 11.01.2022).

Extended Abstract

A Comparative Analysis Of Turkey And Russia's Security And Energy Policies In The Eastern Mediterranean After 2000

The such factors as being the Cyprus Island's strategic importance in terms of the Eastern Mediterranean, being two allies of Turkey and Greece having problems in the Aegean and Eastern Mediterranean, the proximity of the region to the instable Middle East, the EU membership of Greek Cypriot Administration in the Cyprus Island, not part of the Europe as well as the indirect intervention of Brussels into the region necessitate for Turkey to make comprehensive analyses including political, economic, legal, military and energy security aspects. Within the context of military security in the Eastern Mediterranean, Russia possessing air and naval bases in Syria intensifies these initiatives in other Eastern Mediterranean countries including Libya and therefore plays an active role. In terms of energy security, even though Russia considers that the total Eastern Mediterranean natural gas reserves are very low when compared with its reserves, it involves into the energy exploration studies in the Eastern Mediterranean via its prominent energy companies namely Gazprom and Rosneft.

Considering the struggles for power and influence over the specified region, Eastern Mediterranean is one of the few geostrategic and geopolitically important regions of the world. The region is the focus of attention not only of riparian states, but also of regional and global actors. The most important aspect that caused the Eastern Mediterranean countries to develop their economic, political and military relations rapidly is the discovery of energy resources in the region. The aim of this article is to compare the security and energy policies of Turkey and Russia in the Eastern Mediterranean. The "Eastern Mediterranean Problem" includes many topics in itself. For this reason, it is a bundle of problems that should be analyzed from a multifaceted perspective. The existing areas of disagreement between Turkey and Greece, the Cyprus problem, the Israel-Palestine issue, the Syrian and Libyan civil wars, the developments in Lebanon are the problem areas included in the "Eastern Mediterranean Problem". In this study, Turkey's relations with the Eastern Mediterranean were evaluated, security and energy policies of Turkey and Russia on the Eastern Mediterranean were discussed separately, and the foreign policy decisions of the two states were examined by making comparisons on the remarkable topics.

In the first part, Turkey's East Mediterranean policies with related states was discusses during the AK Party period. In the second part, the initiatives of the littoral states in the region within the context of energy resources were evaluated. Finally, the Eastern Mediterranean policies of Russia were emphasized considering Syria, Libya and energy. In the study, "document analysis" method was used as the data collection method. Newspaper news, electronic resources, articles and books related to the subject were utilized.

In terms of Turkey, the scope of the article was restricted within the AK Party period that came to power in 2002. The changing administrations after the Arab Spring, the Syrian Civil War, and security-based problems such as terrorism paved the way for Europe's involvement in the region. In addition to these, the issue of sharing the energy resources of the Eastern Mediterranean has made the region more complex. In this context, among the littoral states of the Eastern Mediterranean, Greece and the Greek Cypriot Administration, has been following policies aimed at isolating and surrounding Turkey with a geophobic approach, by using soft power elements and multi-faceted diplomatic moves. Intervening in the domestic policies of the countries in the region and exhibiting ethnic or religious-sectarian approaches in their foreign policy had an impact on the background of Turkey's delay in decision-making processes and its isolation in the Eastern Mediterranean.

Primarily following the harmful impacts of Arab Revolts beginning in 2010 in Tunisia, Russia has assisted in Syria diplomatically, economically, politically and also militarily. Thus, Damascus has achieved to start controlling the most parts of the country. Concerning Libya, Russia has been sponsoring the Halife Haftar that is unrecognized by the international community. In terms of these two issues, Russia and Turkey have been confronting with each other. However, they are in favor of preferring the diplomatic ways mostly to settle their disagreements on the grounds. On other hand, Moscow keeps eye on the energy related developments in this region and endeavors to stand efficient via its leading energy companies chiefly Gazprom and also Rosneft within Syria and Egypt. Moscow correspondingly thinks that due to the non-existence of agreement over the commercialization of Eastern Mediterranean gas resources and also the legal, economic, political and technical impediments before the probable transportation initiatives, it feels not obliged for taking serious precautions regarding this question. Similar to Atatürk's foreign policy, if a rational, realistic, peaceful policy that does not interfere with the internal affairs of the riparian states is implemented, it is possible for the process to turn in favor of Turkey. In the Eastern Mediterranean, Turkey's establishment of multi-faceted alliances by developing its relations with the countries of the region may strengthen its hand in foreign policy. The progress of Turkish and Russian stances over the energy centered security paradigms within the Eastern Mediterranean might be determined by the forthcoming conjunctural developments. This issue will open for new discussions with the new developments as well as new studies on this issue. Based on this framework, in this study, it will be examined the reflections of energy centered military developments in the Eastern Mediterranean geography in terms of Turkey and Russia.